

slovenský národopis

3 | 23

VEDA, VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ
AKADÉMIE VIED, 1975

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online
sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV
(v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné
zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

STÚDIE

- Viliam Marčok: Povaha folklórneho estetického vzťahu ku skutočnosti 345
 Jarmila Pátková: Život a dielo ľudovej maliarky a vyšívačky Kataríny Bruderovej 371

MATERIÁL

- Peter Slavkovský: Tradičné formy žatvy na Záhorí 401
 Viera Feglová: Prvky agrárnej mágie v zimnom zvykoslovnom cykle 433
 Anna Chlupová: Príspevok k štúdiu ľudovej stravy v Dolných Orešanoch 451

DISKUSIA GLOS

- Mária Dzúbaková: Zamyslenie sa nad genézou slovenskej folkloristiky 467

ROZHLADY

- Sedemdesiat rokov Miroslava A. Husku (Viera Gašparíková) 471
 PhDr. Jaroslav Orel 65-ročný (František Kalesný) 473
 Správa o činnosti Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV za rok 1974 (Andrej Sulitka) 476
 Medzinárodné sympóziu o metodologických problémoch etnografického štúdia súčasnosti (Adam Pranda) 474
 Sympóziu o slovensko-maďarských interetnických vzťahoch v Miškovci (2.—3. 10. 1974) (Michal Markuš) 478

RECENZIE REFERÁTY

BIBLIOGRAFIA

- Milada Kubová: Bibliografia slovenskej etnografie a folkloristiky za rok 1973 490

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

- Вилиям Марчок: Характер фольклорного эстетического отношения к действительности 345
 Ярмила Паткова: Жизнь и творчество народной художницы и вышивальщицы Катерины Брудеровой 371

МАТЕРИАЛЫ

- Петер Славковский: Традиционные формы жатвы на Загорье 401
 Вера Феглова: Элементы земледельческой магии в зимнем обрядном цикле 433
 Анна Хлупова: К изучению народной пищи в Долных Орешанах 451

ДИСКУССИЯ АННОТАЦИИ

- Мария Дзубакова: Размышления над генезисом словацкой фольклористики 467

ОБЗОР

РЕЦЕНЗИИ РЕФЕРАТЫ

БИБЛИОГРАФИЯ

- Милада Кубова: Библиография словацкой этнографии и фольклористики за 1973 год 490

Na 1. strane obálky: Ornamentálny motív ľudovej maliarky K. Bruderovej z Vajnory, 1942. Foto Fr. Hideg
 Auf der Vorderseite des Umschlages: Ornamentmotiv der volkstümlichen Vorzeichnerin K. Bruderová aus Vajnory, 1942. Photo von Fr. Hideg

ŽIVOT A DIELO ĽUDOVEJ MALIARKY A VYŠÍVAČKY KATARÍNY BRUDEROVEJ (1. 3. 1882—6. 3. 1964, Vajnory)

JARMILA PÁTKOVÁ
Národopisný ústav SAV, Bratislava

Význam vynikajúcich tvorivých osobností v slovenskej ľudovej kultúre hodnotili už viaceré štúdiá, články a práce rôzneho rozsahu.¹ Osobitnou črtou týchto osobností je zväčša ich obdivuhodná všestrannosť, ktorá zasahuje najrôznejšie oblasti tvorby a výrazne vplýva na formovanie ľudovej kultúry obce a niekedy i celého regiónu, často ešte dlho potom, ako ľudový tvorca zomrel.

K takýmto osobnostiam patrí Katarína Bruderová, rodená Matulová z Vajnor. Už od konca minulého storočia sa aktívne zúčastňovala na kultúrnom živote svojej obce a hoci zomrela v r. 1964, jej pôsobenie badať dodnes v celkovom, najmä však výtvarnom charaktere tradičnej tvorby súčasných Vajnor.

Veľký a nesporný talent Kataríny Bruderovej nachádza už pred prvou svetovou vojnou uplatnenie nielen v domácom prostredí. Zúčastňuje sa na viacerých prácach, ktoré majú širší ako len lokálny dosah a sú poznačené uvedomelým národným cítením. V takomto smere sa vyvíja najmä monumentálna tvorba umelkyne až do posledných rokov jej života, takže možno plným právom povedať, že Katarína Bruderová má svoje význačné miesto v tradičnej kultúre celého národa.

Dodnes žije vo Vajnoroch a na mnohých miestach Slovenska i celej našej republiky viacero ľudí, ktorí K. Bruderovú osobne poznali a s úctou spomínajú nielen jej tvorivé schopnosti, ale aj jej vynikajúce charakterové vlastnosti. Pri príprave práce som sa usilovala hovoriť čo s najväčším počtom týchto pamätníkov, aby som podľa možnosti získala o K. Bruderovej čo najcelistvejší obraz a najpresnejšie informácie o jej životných osudoch ako aj prácach, ktoré počas svojho plodného života vykonala. Znovu som mala možnosť presvedčiť sa pri tejto príležitosti, ako sa tieto údaje ťažko získavajú a verifikujú, keď nie je možnosť overovať si ich priamo u skúmanej osobnosti. Preto by som rada i pri tejto príležitosti upozornila na nevyhnutnú potrebu venovať sa prácam na monografiách o vynikajúcich tvorivých osobnostiach ľudovej kultúry ešte v čase, keď je možný priamy kontakt s nimi, ako aj priame sledovanie ich života a práce.²

¹ Podrobnejšie o týchto prácach pozri PÁTKOVÁ, J.: Katarína Brinzová, osobnosť ľudového výtvarného umenia. Slov. Národop., 19, 1971, s. 253—262.

² Preto som tým viac povďačná všetkým, ktorí mi svojimi spomienkami pomáhali osvetliť mnohé úseky života K. Bruderovej. Sú to najmä vajnor-

Dosiaľ najrozsiahlejšie údaje o K. Bruderovej nachádzame v práci R. Bednárika, *Maľované ohništia v oblasti Malých Karpát* z r. 1956.³ R. Bednárík dlhé roky sledoval prácu a osudy K. Bruderovej a stal sa o umelkyni a jej maliarskej tvorbe, bohato dokumentovaná ilustráciami, je zatiaľ najobsiahlejšou doteraz publikovanou prácou. Mnohé menšie články a neskoršie práce často vychádzajú práve z tejto publikácie.⁴

Prvú zmienku o K. Bruderovej ako vynikajúcej kresliarke a vyšívачke nachádzame však už oveľa skôr, pred prvou svetovou vojnou, v období vyhranených bojov o národné práva, na ktorých sa aktívne zúčastňuje aj obyvateľstvo Vajnory, aktivizované pôsobením svojho vtedajšieho farára a súčasne poslanca uhorského snemu dr. Ferdiša Jurigu. K. Bruderová sa r. 1910 prihlásila svojou prácou na súbeh o vytvorenie ornátu „v slovenskom duchu“. Práca K. Bruderovej získala spomedzi 47 prác prvé miesto, a tak sa jej meno po prvý raz objavuje v tlači.⁵ Podrobne túto prácu opisuje kalendár *Nová domová pokladnica*, roč. 1912 spolu s vlastným výkladom au-

torky⁶ i v súvislosti s jeho vystavením na výstave slovenského umenia v Londýne v r. 1911.⁷ Táto práca, na ktorej sa zúčastnil aj maliar Joža Úprka, sa spomína potom ešte aj v povojnovom i neskoršom období.⁸ Významné miesto K. Bruderovej vo vyšívачskej a kresliarskej tvorbe hneď v prvých rokoch po prvej svetovej vojne pripomína článok oznamujúci odovzdávanie vyšívaného vankúša prezidentovi republiky.⁹

V tomto čase sa však s menom K. Bruderovej stretávame už aj v odbornej literatúre, a to v obsiahlom diele A. Václavíka, zaoberajúcom sa práve regiónom, ktorého súčasťou sú aj Vajnory. V tejto práci nachádzame už zmienku o tom, že K. Bruderová maľovala nielen ohniská a kuchyne vo Vajnoroch, ale že maľovala aj v mestských domácnostiach v Čechách, na Morave i na Slovensku.¹⁰ Napriek týmto nesporným úspechom vtedajšej tvorivej práce K. Bruderovej nenachádzame v období medzi dvoma svetovými vojnami už o nej v odbornej literatúre nijakú ďalšiu zmienku. K. Bruderovej sa v tom čase venujú viac publicistické články menšieho

ské ženy, ktoré „tetku Katerinu“ spomínajú v súvislosti s vlastnými tvorivými začiatkami či už pri vyšívke alebo nástennej maľbe; sú to jej príbuzní, osobitne p. Mária Škvorcová, dcéra, ktorá mi ochotne zapožičala na preštudovanie rodinné pamiatky zosnulej. Osobitne chcem však poďakovať p. Milanovi Horákovi a manželom Kristíne a Pavlovi Čarnogurským, ktorí mi poskytli nielen celý rad konkrétnych údajov o prácach Kataríny Bruderovej, ale v dlhých rozhovoroch mi pomohli priblížiť celkovú atmosféru Vajnory z čias, keď Katarína Bruderová bola vo svojom vrcholnom tvorivom období. Rovnaká vďaka patrí i p. Jozefovi Vojtasovi, ktorý po dlhé roky s pietou uchovával vzácne a podľa doterajších výskumov azda už jediné album pôvodných maľieb K. Bruderovej a toto mi aj ochotne požičal na preštudovanie a prefotografovanie. Konečne chcem vyjadriť vďaka Slovenskému národnému múzeu v Martine a v Bratislave, ako aj Národopisnému oddeleniu Národného múzea v Prahe za možnosť preštudovať dokumentačné zbierky a použiť fotografie z ich archívov.

³ BEDNÁRIK, R.: *Maľované ohništia v oblasti Malých Karpát*. Martin 1956.

⁴ V citovanom diele R. Bednárika sú Kataríne Bruderovej venované údaje a ilustrácie na s. 35, 52–57, 61, 63, 66, 69, 73 a obr. č. 12, 13, 24, 25, 31, 41, 42, 43.

⁵ NOVÁK, J.: *Slovenské vyšívky v kostole*. *Nová domová pokladnica*. Kalendár pre slovenský ľud (Skalica), 15, 1912, s. 116–120.

⁶ NOVÁK, J.: c. p., s. 118–120.

⁷ KOLÍSEK, A.: *Výstava slovenského umenia v Londýne*. *Nová domová pokladnica*, Kalendár pre slovenský ľud, 15, 1912, s. 114–115.

⁸ VYDRA, J.: *Slovenskí vlastenci a ich práca pre vyšívčárstvo pred prevratom*. Bratislava 1923, s. 55; BEDNÁRIK, R.: c. d., s. 55; HOLEČZOVÁ, E.: *Vyšívka v oblasti Trnavy*. Bratislava 1968, s. 121; ČARNOGURSKÝ, P.: *Zo sveta ľudových umelcov*. Živena, 25, 1935, s. 285.

⁹ Dar Vajnorčaniek pánovi prezidentovi. *Slov. Pohľ.*, 2, 1921, č. 212, s. 2. Na pripojenej fotografii sa uvádza, že vankúš vyšívali K. Bruderová a M. Zemanová.

rozsahu.¹¹ Ešte sporadickejšie sú zmienky o K. Bruderovej v publicistických článkoch z obdobia druhej svetovej vojny, hoci v tom čase mala za sebou už i verejnosti prístupnú a vyspelú nástennú maľbu v Slovenskom národnom múzeu v Martine z r. 1936.

Články, v ktorých nachádzame zmienky o K. Bruderovej po 2. svetovej vojne viacmenej opakujú už známe údaje a sú písané skôr ako príspevky z príležitosti jej životných jubileí.¹² Oficiálnym ocenením celoživotného diela K. Bruderovej a jeho významu v kontexte tradičného ľudového umenia bola jej účasť na výstave nestorov slovenskej ľudovej umeleckej výroby v r. 1957. Pri tejto príležitosti ÚEUV vydalo brožúru, v ktorej stručnú charakteristiku tvorby K. Bruderovej napísal A. Prand a.¹³

Najpodrobnejším zhodnotením života a maliarskej tvorby ostáva teda nesporne už uvádzaná publikácia prof. R. Bednárik a.¹⁴ Bohatá ilustračná časť tejto publikácie umožňuje súčasne študovať aspoň v reprodukcii maľby K. Bruderovej, ktoré už v origináli takmer nejestvujú, a preto sú v mnohých prípadoch jediným dokladom výtvarných hodnôt jej diela.

Vajnory a ich ľudová kultúra v čase života Kataríny Bruderovej, teda koncom 19. a začiatkom 20. storočia, sa viazali na bezprostrednú blízkosť Bratislavy, kde Vajnorčania predávali prevažnú väčšinu svojich produktov. Nemecký a maďarský živel, ktorý určoval do značnej miery ráz vte-

dajšieho života a kultúry mesta, však nijako nezasahoval do kultúry a života Vajnor. Vajnory, ležiace na bezprostrednej hranici viacerých národnostných oblastí, zachovali si aj v čase najsilnejšieho odnárodňovacieho úsilia výrazne slovenský charakter. Vďačia za to nielen tradičnému roľníckemu zamestnaniu, veď roľníci boli i v blízkych maďarských obciach a vinohradnícke zamestnanie mali spoločné s nemeckými vinohradníkmi Bratislavy, ale uvedomelému národnému cíteniu všetkého svojho obyvateľstva. Už v prvej polovici 19. stor. jeden z tunajších roľníkov prispieva do slovenských časopisov, v roku 1871 zakladajú si tunajší roľníci vzájomnú pokladnicu (Pomocnicu), ktorá mala 105 členov.¹⁵

Na rozvoj národného cítenia mal nesporne značný vplyv i dr. Ferdiš Juriga, ktorý pôsobil vo Vajnoroch od r. 1905. Výchovné a uvedomovacie pôsobenie tejto inak rozpornej osobnosti dodnes spomínajú starší obyvatelia Vajnor. F. Juriga sa totiž usiloval ovplyvňovať nielen náboženský a národný život tunajších obyvateľov, ale aj ich hospodárenie, výchovu detí, každodenný život i rozvíjanie tradičných umeleckých schopností. Vajnory patria v tom čase medzi zámožné vinohradnícke a roľnícke obce a získavajú poľnohospodársku pôdu, lúky i vinice aj v okolitých chotároch.¹⁶ F. Juriga sa podstatne pričínal o výstavbu novej školy v r. 1910, robil v obci protialkoholickú propagandu, zavádzal a kontroloval hygienické návyky školských detí i dospelých, zaujímal sa o ich spôsob vý-

¹⁰ VÁCLAVÍK, A.: Podunajská dedina v Československu. Bratislava 1925, s. 377.

¹¹ Okrem pozn. 6. a 7. viaceré zmienky o K. Bruderovej sú v práci JURIGA, F.: Blahozvest' kriesenia slovenského národa a slovenskej krajiny. Trnava s. a. (1937?), s. 81, 96, 97.

¹² DOBÁK: Poznáte Katarínu Bruderovú? Slov. Svet, 2, 1947, č. 22, s. 3; LEHKÁ, I.: Jej svet ornamentov. Život, 7, 1957, č. 32, s. 3.

¹³ Nestori slovenskej ľudovej umeleckej výroby. Bratislava 1957. Brožúra ÚEUVu.

¹⁴ Pozri pozn. č. 2.

¹⁵ HEČKO, F.: Družstevné Vajnory. In: HOUDEK, F.: Družstevné budovanie a sociálna svojpomoc slovenského ľudu. Bratislava 1949, s. 297.

¹⁶ HEČKO, F.: c. p., s. 296.

živý. Súťažami podnecoval tvorbu okrasných záhradiek, propagoval zeleninárstvo ako intenzívny spôsob využitia pôdy a možnosť zvýšenia prosperity domácností odpredajom zeleniny v meste. Brojil proti kupovaným ozdobám v oblečení, ktoré vytlačali tradičné výšivky a čipky. Organizoval Vajnorčanov do politických akcií v súvislosti s voľbami v r. 1906, v r. 1911 zabezpečil účasť Vajnorčanov na moravskom cirkevnom zjazde v Olomouci a na púti na moravský Velehrad v januári 1913, ktorá mala manifestovať zblíženie Slovákov s obyvateľstvom Moravy a súčasne aj verejne prejaviť ich podiel na slavianskej vzájomnosti.¹⁷

V tomto smere pôsobili aj Jurigove kontakty s dr. Alojzom Kolískom, dr. C. Stojanom, luhačovickým československým kruhom, Úprkovecami. Z hľadiska ľudovej kultúry treba pripomenúť Jurigov aktívny záujem, jeho bezprostredný a každodenný kontakt s obyvateľmi Vajnora a s ich domácnosťami, jeho záujem o ľudovú hudbu, porekadlá, maľby, výšivky. Zadával vajnorským ženám rôzne práce na kostolných textíliách, spolkových zástavách, sám sa obliekal do košiel s vajnorskou výšivkou i do celého vajnorského kroja, podporoval udržiavanie maliarskych a vyšivačských tradícií medzi mládežou, s Vajnorami zoznamoval i ostatnú inteligenciu Slovenska a Moravy, najmä však dr. Pavla Blahu a dr. Alojza Kolísku, ktorí tiež mali k ľudovej kultúre neobyčajne blízky vzťah. Z tohto obdobia sú známe i prvé umelecké výrobky vajnorského výšivkárstva, ktoré neboli určené iba pre pôvodné domáce prostredie. Hoci ich poznáme iba z nedokonale reprodukovaných fotografií, možno povedať, že ide o výtvarne a technicky dokonalé práce, ktoré majú charakter vyspelých diel umeleckého remesla. Veď celé územie medzi Bratislavou a Trnavou sa už od konca minulého storočia vyznačovalo rozvinutou

K. Bruderová vo sviatočnom kroji, ktorý sama šila a vyšivala. Začiatok 20. storočia. Reprodukované z rodinnej fotografie

¹⁷ JURIGA, F.: c. d., s. 96.

¹⁸ PRAŽÁK, V.: Příspěvky k studiu slovenských lidových výšiviek. I. Poměr hranic výšivkových okrsků k hranicím dialektu v území bývalé župy bratislavské. Bratislava, I, 1927, s. 456–482. Dialektická príslušnosť Vajnora k nárečiam Záhoria, ktorú V. Pražák konštatuje na str. 476, sa prejavuje i v iných oblastiach tradičnej kultúry a možno ním aspoň čiastočne vysvetliť aj silný príklon Vajnorčanov k tejto, ale i vzdialenejšej moravskej oblasti, ktorý sa prejavoval v najrôznejších formách.

¹⁹ HOLÉČZOVÁ, E.: c. d., s. 21.

²⁰ ZÁTKO, P.: Domácka výroba najmä na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. Bratislava 1931, s. 117–119.

²¹ NOVÁK, J.: c. p., s. 116.

²² Pozri pozn. 9.

²³ JURIGA, F.: c. d., s. 84.

vyšívačskou kultúrou, ktorá sa prejavovala tak v technickej, ako aj výtvarnej zložke. Na základe rozdielnosti ornamentálnych prvkov, ale aj určitých odlišností v používaných technikách, V. P r a ž á k rozlišuje v tejto oblasti dva typy výšivky, tzv. výšivku trnavskú a výšivku pezinskú, do ktorej zaraďuje aj vajnorskú výšivku.¹⁸

V súvislosti s trnavskou výšivkou sa vyslovoval názor, že k jej technickej a výtvarnej perfektности podstatne prispel spolok Izabela a vyšívačské školy rádových sestier, ktoré sa od roku 1888 starali o domácu ľudovú výrobu a najmä o výšivky, zakladali v dedinách západného Slovenska vyšívačské školy a dielne, kde vyšívačky pracovali pod vedením odborných pracovníčok.¹⁹ Vo Vajnorochoch ani v najbližšom okolí však takéto stredisko nebolo a napriek tomu práce, ktoré v tom čase z obce vychádzali, v ničom nezaostávajú za prácami, ktoré inde vyšívačky realizovali podľa návrhov výtvarníčok a pod vedením odborne školených síl. I to je potvrdením, že dokonalosť tunajších výšiviek bola výsledkom nadania i samostatného tvorivého úsilia síce neškolených, no všestranne vyspelých a zreých ľudových umelkýň a pre časť tunajších žien bola nesporne i zdrojom určitých zárobkov.

V prehľade domácej výroby z r. 1930 je totiž pre oblasť výšivkárstva uvedená Ivanka pri Dunaji s počtom 35 vyšívačiek a 10 čipkárokov, ktoré vykonávajú tieto práce ako vedľajšie zamestnanie.²⁰ Pretože Vajnory v tom čase spadali pod notariát v Ivanke, je pravdepodobné, že uvedený počet označuje vajnorské vyšívačky a čipkárkky.

O práci vajnorských vyšívačiek, prípadne i čipkárokov pre rôzne inštitúcie, ktoré sa zaoberali organizovaním a speňažovaním výroby, máme niekoľko zatiaľ len nepriamych dôkazov. Jedným z nich je už spomínaná výroba kostolných textílií v r. 1910

pre skalické Družstvo pre speňažovanie domáceho priemyslu²¹ a vankúša T. G. Masarykovi v mene žien, združených v spoločnosti Detva už v r. 1921.²² Keďže Detva hneď po prevrate v r. 1918 prebrala celú organizáciu niekdajšieho spolku Izabela, možno predpokladať, že ženy, ktoré v tom čase pre Detvu vo Vajnorochoch pracovali, vyšívali pôvodne pre Izabelu.

Bezprostredné susedstvo Bratislavy umožňovalo Vajnorčanom oddávna priamy predaj ich poľnohospodárskych a vinohradníckych produktov na bratislavských trhoch. Ešte začiatkom nášho storočia bývalo vo Vajnorochoch veľmi rozšíreným zvykom chodiť v nedeľu predpoludním do mesta za obchodom, ako to vo svojich spomienkach uvádza F. J u r i g a: „Každú nedeľu aj dvesto Vajnoračiek a Vajnoračkov sa hrnulo do mesta odpredávať a nakupovať“²³. Je pravdepodobné, že popri poľnohospodárskych a vinohradníckych produktoch odpredávali takto vajnorské ženy i svoje výšivky a čipky, ktoré, ako nám to hovoria niektoré údaje, donášali i priamo do mestských domácností.

Po prvej svetovej vojne boli teda Vajnory známe už nielen v najbližšom okolí Bratislavy ako hospodársky neobyčajne vyspelá obec so svojráznou a živou ľudovou kultúrou, ktorú čoskoro začínajú sledovať naši aj cudzí národopisní bádatelia, ako bol A. V á c l a v í k, Z. H o l u b - P a c e w i c z o w a, K. P l i c k a, J. V y d r a, J. H ú s e k, P. S o c h á ň a R. B e d n á r i k, ale aj pracovníci z mnohých ďalších tvorivých oblastí, najmä literáti, hudobníci a výtvarní umelci. V rodinných pamiatkach a spomienkach obyvateľov Vajnora nachádzame napr. zmienky o spisovateľoch Márii Majerovej, I. Ehrenburgovi, Hane Gregorovej, Setonovi Watsonovi, Romanovi Jakobsonovi, Fedorovi Houdkovi, Milanovi Urbanovi, Štefanovi Janšákovi, V. Clementisovi, M. Benkovi, F. Kalvodo-

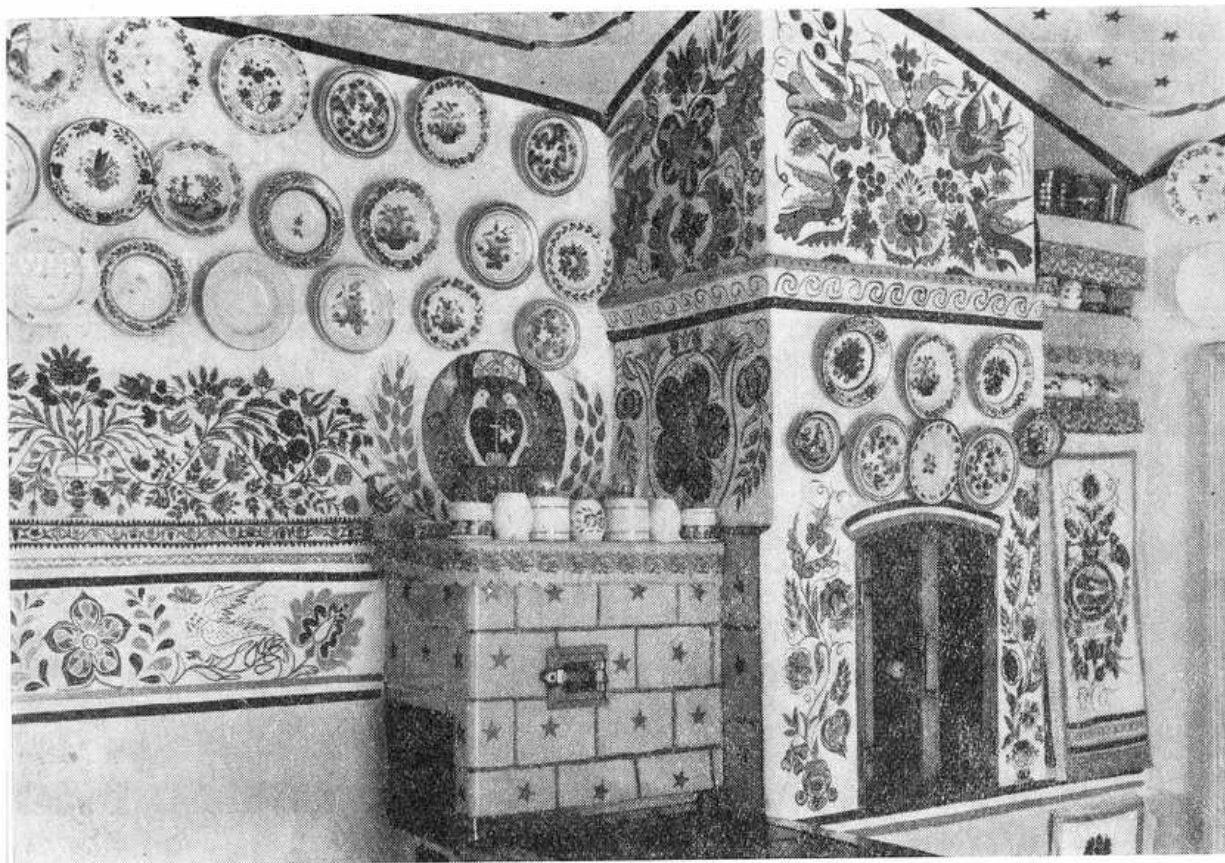
Interiér vajnorského domu zo začiatku 20. storočia. Foto E. Málek. Archív Národopisného oddelenia Národného múzea v Prahe, inv. č. 7876

vi, E. Suchoňovi, I. Bizmajerovi, J. Felixovi, J. Alexym, P. Blahovi, I. Kraskovi, ale i o mnohých ďalších kultúrnych a umeleckých osobnostiach, novinároch, verejných činiteľoch a pod.

Vajnorské ženy ďalej vyšívajú rôzne oficiálne dary, z Vajnora si ne jeden cudzinec odnáša nádherné výšivky, hostia z Československa i cudziny prichádzajú obdivovať krásu tunajších nástenných malieb, krojov a zvykov. Bez vajnorskej dychovky sa nezaobíde ani jedna slávnosť v obci, ale ani v meste. Už v období medzi dvoma svetovými vojnami Vajnorčania sami si uvedomujú hodnotu svojho ľudového umenia a mnohí sa aktívne zúčastňujú na jeho udržiavaní a rozvíjaní či už vlastnou tvorbou,

alebo podporou výučby niektorých druhov ľudového umenia medzi mládežou, či vzorným uchovávaním starých dokladov ľudovej tvorby vo vlastných domácnostiach, ale i v miestnej pamätnej izbe a v zbierkach múzeí.

Dnes už ťažko posúdiť, či všetky tieto vo vzťahu k ľudovej kultúre pozitívne javy sú dielom vzdelaných jednotlivcov, ktorí si zavčas uvedomili vzácne hodnoty vajnorských umeleckých prejavov a vhodnou propagátorskou činnosťou vo vnútri obce i na vonok prispievali k jej vedomému zachovávaniu a rozvíjaniu, alebo či práve sila týchto umeleckých prejavov a sila tvorivého potenciálu tunajšieho ľudu, ako aj celková atmosféra obce viedla väčšinu tých.

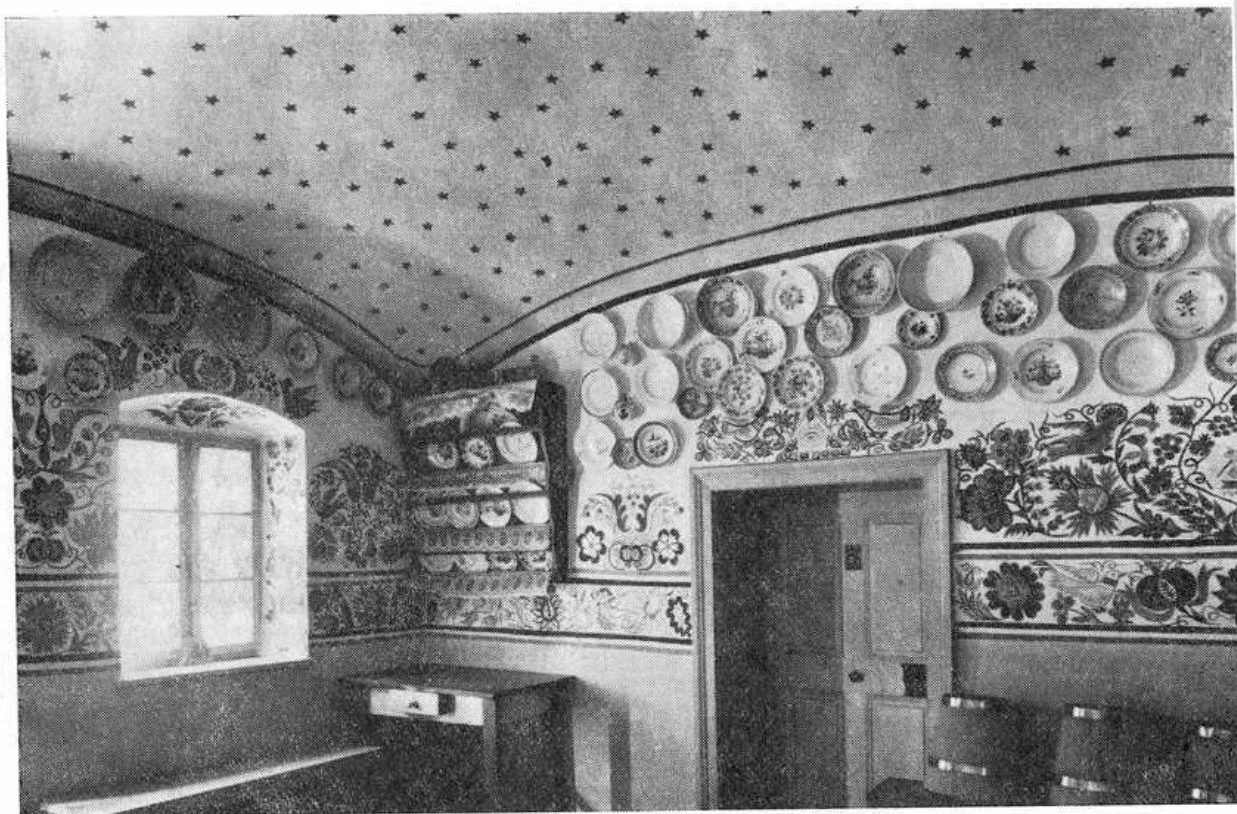

Interiér kuchyne vajnorského domu zo začiatku 20. storočia. Maľovala K. Bruderová. Foto E. Málek. Archív Národopisného oddelenia Národného múzea v Prahe, inv. č. 7891

ktorí s ňou prišli do blízkeho kontaktu, k osobnej aktivizácii, angažovanosti a citovému vzťahu. Najpravdepodobnejšie však pôsobenie vzdelaných jednotlivcov na jednej a kolektívu vajnorského ľudu na druhej strane bolo vzájomné a na obojstranný úžitok. Z nadšenia nad krásou vajnorského ľudového umenia vznikajú zbierky výšiviek a malieb v miestnej škole v čase správcovstva Vojtecha Horáka a jeho manželky. S porozumením, podporou a láskou k ľudovej tvorbe pôsobili v obci i ďalší členovia vtedajšieho učiteľského zboru, najmä však manželia Čarnogurskí. Škola začína organizovať výšivkárске a maliarske kurzy, vzniká bohatá zbierka F. Bachratého.²⁴ Vajnorská tvorba sa uplatňuje na domá-

cích i zahraničných výstavách, je súčasťou slávnostných chvíľ i v mestských domácnostiach. Stúpajúca popularita Vajnora medzi československou i zahraničnou verejnosťou viedla v r. 1936 Slovenskú radu pre cudzinecký ruch k úsiliam o vytvorenie osobitného štatútu Vajnora ako akejsi vzornej obce ľudového umenia. Tieto úsilie však zanikli v dôsledku blížiacej sa svetovej vojny.

Osobný vzťah vtedajšieho správcu školy učiteľa Vojtecha Horáka k ľudovému umeniu a jeho dobré organizačné schopnosti dokázali už v prvom roku jeho pôsobenia, teda v r. 1920, zaviesť pravidelné vyučovanie kreslenia a vyšívania tzv. industriálnou učiteľkou z ľudu, ktorou sa stala Katarína Bruderová. V. Horák získal pre svoju

Časť toho istého interiéru, inv. č. 7894

myšlienku vtedajší Úrad pre zachovanie umeleckých pamiatok, ktorý od januára r. 1921 dával žiakom bezplatne potrebné farby a papiere.²⁵

Vajnorská škola a celý jej vtedajší učiteľský zbor sa nemálo zaslúžili o uchovanie tvorivých schopností Vajnorčanov nielen ich propagáciou a ochranou, ale najmä praktickou výchovnou a organizačnou činnosťou. Vajnorské ženy v tom čase vyzdobili tradičnými ornamentmi triedy a chodby školy. Práce žiakov sa vystavovali každoročne nielen na výstavách pre domáce obyvateľstvo, ale aj z príležitosti rôznych domácich i cudzích návštev vo Vajnoroch, ba posielali sa aj do zahraničia. Výsledok tvorivej aktivity školy sa po prvý raz vo väčšej miere prejavil na jar v r. 1923 z príležitosti hospodárskej výstavy v Prahe, kde v osobitnom pavilóne Vajnorčania vystavovali detské výkresy tradičných ornamentov, vajnorské výšivky a čipky, kde K.

Bruderová návštevníkom výstavy vysvetľovala techniky výšiviek a názvy vzorov, kreslila a maľovala. Výstava bola spojená i s predajom a nesporne prispela k propagácii ľudového umenia Vajnor najmä medzi pražským obyvateľstvom. Na výstave bola zriadená i vajnorská viecha s predajom vajnorského vína, domácej slaniny a chleba, kde vyhrávala vajnorská dychovka. Podobným spôsobom sa Vajnory zaslúhovali V. Horáka zúčastnili aj na hospodárskej výstave v Prahe roku 1925.

Kultúrna aktivita školy sa v tom čase prejavuje aj organizovaním rôznych zájazdov, na ktorých Vajnorčania propagovali svoje tradičné odevy, prípadne pripravovali aj vystupovanie miestnej hudby: inscenovali rozličné prejavy vajnorského rodinného či ročného zvykoslovía (svadba, čepčenie, kyseľ, obaračky).

Okrem príležitostných vystúpení priamo v obci Vajnorčania sa v auguste r. 1920

zúčastnili programom na národopisných slávnostiach v Piešťanoch, kde získali striebornú medailu. Roku 1932 vystupovali s folklórnym pásmom v Nitre.²⁶

Udalosti druhej svetovej vojny, podobne ako udalosti prvej svetovej vojny, zahatali do určitej miery rozvoj ľudovej umeleckej tvorby vo Vajnoroch. Prevratné zmeny po druhej svetovej vojne, ktoré z Vajnor urobili nielen administratívne, ale najmä zmenou sociálnej štruktúry vajnorského obyvateľstva, vrátane zmien v jeho zamestnaní súčasť Bratislavy, nepochybne ovplyvnili i ďalší vývoj ľudového umenia. V prvých povojnových rokoch sa dokonca zdalo, že Vajnory, v úsilí premeniť sa na súčasť moderného mesta, zabudnú na trvalé hodnoty vlastných tradícií a ku kultúre budú mať predovšetkým pasívny konzumný vzťah, charakteristický pre kultúrny život obyvateľov veľkomesta. A bola to možno práve vajnorská dychová hudba, ktorá pri svojom vyše storočnom nepretržitom jestvovaní presvedčila i mladších o význame aktívnej tvorivej činnosti, pričom bezprostredne na ňu nadviazal tanečný a dramatický prejav, ktorý tiež mal vo Vajnoroch dlhoročné tradície. Hoci novodobá výstavba viedla aj vo Vajnoroch k prestavbe a modernizácii pôvodných vinohradníckych a roľníckych domov, a tým zanikla väčšina tradičných nástenných malieb, o túto tvorbu sa začali zaujímať rôzne inštitúcie v úsilí zatraktívniť úpravu verejných priestorov. Vajnorské maliarky znovu maľujú svoje tradičné or-

namenty často na miestach, kde ľudová nástenná maľba vôbec nebola známa.²⁷ Vajnorské ornamenty sa opäť objavujú aj vo vajnorskej reštaurácii, ale i v ďalších priestoroch, najmä vinárňach, hoci nie je isté, či práve toto prostredie je adekvátne ľudovej umeleckej tvorbe. Zatiaľ nemožno povedať, či tieto, hoci rozmermi a dosahom efektne použitia ľudovej nástennej maľby budú spätne pôsobiť na ďalšie udržiavanie tvorby v pôvodnom prostredí. Zatiaľ ani Ústredie ľudovej umeleckej výroby, ktoré má najlepšie predpoklady presadzovať a uplatňovať tradičné prejavy ľudového umenia v novom živote a novom prostredí a v tomto smere dokázalo už takmer vo všetkých odvetviach umeleckej výroby presadiť jej adekvátne, funkčné a pritom moderné využitie, nevedelo okrem niekoľkých ojedinelých akcií pretvoriť nástennú maľbu pre potreby súčasnosti. Cestu, ktorú ešte pred prvou svetovou vojnou naznačil architekt D. Jurkovič, použijúc pri viacerých svojich dielach nielen inšpiráciu ľudovou tvorbou, ale i priamu účasť ľudových umelcov, by bolo potrebné nasledovať síce v zmenených spoločenských i umeleckých podmienkach, ale s rovnako hlbokým poznaním a citlivosťou k odkazu našej ľudovej kultúry a k výtvarným a emocionálnym hodnotám ľudového umenia a jeho tvorcov.

Nástenná maľba a výšivka sú však iba jedným z mnohých výtvarných prejavov Vajnor, ktoré si zasluhujú pozornosť. Vaj-

²⁴ Najvynikajúcejšou zbierkou v obci, zamieranou však predovšetkým na keramiku, bola zbierka Filipa Bachratého, ktorá sa však žiaľ, ako celok nezachovala a prakticky dnes už ani nevieme, kde tieto vzácne doklady západoslovenského ľudového umenia sú.

²⁵ Katarína Bruderová začala vyučovať kreslenie vajnorských ornamentov v školskom roku 1920/1921 a od 1. januára 1921 dostávali žiaci bezplatne každý po 12 kusov farieb a kresliarsky

papier. Za tento údaj vďačím p. Milanovi Horákovi. O vyučovaní maľovania a vyšívania na vajnorskej škole sa dozvedáme v 30. rokoch aj z tlače: KÍČI: Ľudové umenie vo Vajnoroch. Devín, 2, 1933–1934, s. 50–54, kde je aj údaj a fotografie malieb na stenách školy.

²⁶ Za tieto informácie ďakujem p. M. Horákovi, synovi zosnulého Vojtecha Horáka, učiteľa a správcu školy vo Vajnoroch.

²⁷ Ako napr. v reštaurácii Maják pri Trenčíne.

nory sa totiž podobne vyspelým spôsobom prejavovali ešte v mnohých ďalších umeleckých odvetviach, ktoré podobne ako maľba niesli pečať osobitného prístupu a špecifického spracovania. Jednoduchým tradičným materiálom, ako bola slama, drevo či domáci textil dávalo tunajšie spracovanie charakteristické črty ostatných výtvarných odvetví a prejavovalo sa virtuozitou techniky, vyváženosťou a zmyslom pre harmonické začlenenie detailov do kompozície celku. Tieto základné vlastnosti sprevádza ešte i tradíciou pestovaná schopnosť ladíť farby a tvary i obdivuhodná schopnosť vytvárať nespočetné množstvo variantov pôvodného motívu. Všetky tieto vlastnosti, ktoré charakterizovali vajnorské ľudové umenie v minulosti, sú pozitívnymi hodnotami so všeobecnou a trvalou platnosťou. V súčasnosti sú ich nositeľkami prevažne vajnorské ženy, a to, žiaľ, prevažne ženy staršej generácie. Práve ich schopnosti by však bolo potrebné využiť na aktivizáciu mladších generácií tak, aby suma odovzdaných technických a technologických poznatkov tradičného výtvarného prejavu Vajnora mohla byť v budúcnosti základom, na ktorom vyrastú nové tvorivé osobnosti.

Katarína Bruderová, odchovaná tradíciami ľudovej kultúry Vajnora, súčasne však i rozvíjajúca a obohacujúca tieto tradície, nepochybne prehlbovala svoje nadanie, ako sme to už spomenuli, i v kontakte so širším obzorom slovenského národného a kultúrneho diania. Napriek týmto kontaktom, ako aj množstvu prác, ktoré K. Bruderová vykonala mimo pôvodného prostredia svojej dediny, je až zarážajúce, ako málo sa zachovalo bezprostredných dokladov o jej živote a diele. Nepochybne k tomu prispeli aj pohnuté historické udalosti, ktoré počas jej života viackrát výrazne zasiahli do života celého nášho národného organizmu. Bola to predovšetkým 1. a 2.

svetová vojna, ktoré udalosti zapríčinili nielen stratu, ale aj priamo zničili viaceré práce. I väčšina údajov, ktoré sme o K. Bruderovej získali, pochádzajú — okrem publikovaných prameňov — z informácií jej pamätníkov. Dcéra K. Bruderovej síce dodnes s pietou uchováva niekoľko pamiatok po svojej matke, medzi ktorými sú i niektoré doklady písomných prác. Je to však len nepatrná časť z celkového jej diela. Katarína Bruderová takmer do konca svojho života bola v ustavičnej činnosti nielen ako všestranná tvorivá osobnosť, ale aj ako starostlivá gazdínka a matka. Neprestajnou prácou naplnený deň a často aj dlhé večery nedožičili čas na spomienky či reminiscencie, ktoré zväčša K. Bruderová uchovávala iba rozprávaním, v posledných rokoch života aj to iba pri priamom záujme a vyzvaní príbuzných alebo cudzích návštevníkov. Z takého skromného materiálu sme museli vychádzať aj pri súčasnej práci, ktorej údaje i napriek viacnásobnému overovaniu ústnych informácií a preverovaní písomných dokladov nepokladáme za vyčerpávajúce. Nazdávame sa však, že čím ďalej tým viac sa budú z vedomia pamätníkov strácať cenné fakty a údaje, takže je potrebné čím najpodrobnejšie ich zaznamenať.

Katarína Bruderová, rod. Matulová sa narodila 1. marca 1882 v rodine roľníka Štefana Matulu vo Vajnoroch, č. d. 45. Matka Agnesa, bola rodená Srnová, krstní rodičia Jozef Bednár a jeho manželka Mária, rod. Feketová.²⁸ Všetky mená, ktoré sa v súvislosti so zápisom narodenia uvádzajú, boli vo Vajnoroch i v minulosti bežné a

²⁸ Údaje o narodení sú zaznamenané v matrike MNV v Bratislave v matričnej knihe narodených, zv. 3. Vajnory za roky 1869—1883, s. 81. V matričnom zázname, ktorý je písaný po latin-sky, sa uvádza forma rodného mena otec K. Bruderovej ako Matulla.

vyskytujú sa v obci aj v súčasnosti. V rodine Matulovcov bolo 5 detí, z toho dvaja chlapci a tri dievčence. Jeden zo synov zomrel ešte ako mládenec, ostatní súrodenci žili a pracovali vo Vajnoroch ako roľníci a vinohradníci. V súčasnosti z nich nežije už nikto. Po vychodení 6. tried školy pracovala Katarína v gazdovstve svojich rodičov a ako 19-ročná sa vydala za Mateja Brudera, narodeného 23. októbra 1875, syna roľníka Štefana Brudera vo Vajnoroch, č. d. 28.²⁹ K. Bruderová už od detstva s neobvyčajným zaujatím kreslila ornamenty či už len prstom v prachu na zemi, či kriedou, griflíkom alebo ceruzkou. Jej tvorivé vlohy majú nepochybne základ v domácom prostredí, kde matka bola zručná vyšívачka a dobrá speváčka, takže v rodine Matulovcov už od malička počúvajú množstvo piesní a priúčajú sa všetkým v tom čase známym ľudovým technikám v najrôznejších tradičných materiáloch. Preto možno z tohto prostredia celkom prirodzene odvodiť začiatočný talent tak K. Bruderovej, ako aj jej brata Matulu, neskoršie kapelníka známej vajnorskej dychovej muziky. Vo svojej tvorbe pokračovala K. Bruderová aj po vydaji do rodiny Bruderovcov a neprestala ani po narodení svojich detí syna Jozefa (nar. 13. 2. 1904) a Márie (nar. 29. 7. 1907). Keď v r. 1905 prišiel do obce Ferdiš Juriga, je K. Bruderová po celej dedine známa ako zručná a ochotná maliarka kuchýň a siení a „pisárka“ vzorov pod vyšívku. Juriga obdivuje umelecké nadanie, maliarsku i vyšívачskú zručnosť vajnorských žien a usiluje sa ju využiť aj pre

svoje potreby. Už pri voľbách r. 1906 dáva si robiť zástavu s nápisom: „Za tú našu slovenčinu“ i stužky pre volebných agitátorov a účastníkov predvolebných zhromaždení. Z Jurigových spomienok nepoznáme bližší opis zástavy a pier, nevieme, či boli vyšívané, či maľované. Neskôr doložené zapojenie vajnorských vyšívачiek a maliarov do ďalších podobných prác dáva však možnosť predpokladať, že i pri tejto akcii mali Vajnorčania svoj podiel.³⁰ Nesporná je v tom čase práca K. Bruderovej na golieri a náprsenke tzv. slovenských košiel pre Ferdiša Jurigu³¹ a pravdepodobne i pre ďalších národovcov,³² ako aj využitie tradičných vyšíviek a ornamentov na obradových textíliách.³³

Nesporne pod vplyvom udalostí týchto rokov vzniká národné uvedomovanie K. Bruderovej, ktoré nenachádza výraz len vo výtvarnej tvorbe. Z tohto obdobia pochádza i jej prvá doteraz známa pieseň, ku ktorej zložila nielen text, ale aj variant nápevu, a ktorú pozná podnes väčšina Vajnorčanov — pieseň *Pod slovenským srdiečkom*. Bezprostredný podnet pre vznik tejto piesne dalo už spomínané organizovanie početnej účasti slovenských pútnikov na cyrilometodejských slávnostiach.³⁴ Viacerí informátori uvádzajú, že aj autorkou vyšívanej zástavy, ktorú Slováci na slávnosť priniesli, bola K. Bruderová.³⁵

Vajnory hneď v prvých povojnových rokoch využívajú obdobie národnej voľnosti na organizovanie najrôznejších spolkov so živou záujmovou činnosťou. Popri desaťročia jestvujúcej dychovke vzniká

²⁹ Vajnorská matrika sobášov, zv. 2, za roky 1871—1952 pod č. 6. Matrika je uložená na matričnom úrade MNV v Bratislave. Záznam je zapísaný v latinčine, ako svedkovia sú uvedení Ján Bruder a Jozef Bednar.

³⁰ JURIGA, F.: c. d., s. 65.

³¹ JURIGA, F.: c. d., s. 96—97.

³² Práce sú uvedené v c. p. pri s. 81.

³³ Pozri pozn. 4.

³⁴ Pozri pozn. 18.

³⁵ Údaje o vyhotovení zástavy K. Bruderovou máme od dcéry p. Márie Škvorcovej, od obyvateľky Vajnora Hedviky Krištofičovej a od manželov Čarnogurských.

v obci ochotnícke divadlo, rozličné organizácie mládeže a žien. Z rúk vajnorských žien vychádza v tom čase okrem iných aj zástava spolku Cyrila a Metoda — združenia Slovákov vysťahovaných do Francúzska. Väčšinu z nich kreslila a aj na ich vyšívani sa zúčastňovala K. Bruderová. Pre vtedajšie ochotnícke divadlo vymaľovala podľa údajov pamätníkov v tomto čase javisko v dome hospodárskeho družstva vo Vajnoroch.

Z tohto obdobia pochádzajú pravdepodobne aj prvé kontakty K. Bruderovej s prof. J. Vydrom, ktorý ako organizátor a zakladateľ Spolku umeleckého priemyslu v Bratislave usiluje sa na dedinách podchytiť ľudovú tvorbu. S prácou v Referáte na ochranu pamiatok na Slovensku súvisia aj prvé kontakty A. Václavíka so slovenskou dedinou.

V roku 1923 zúčastňujú sa Vajnorčania vo väčšom počte na poľnohospodárskej výstave v Prahe, kde vystavujú vyše 1000 kresieb školských detí odchovaných K. Bruderovou. K. Bruderová maľovala vajnorské ornamenty v siedmich oblúkových výklenkoch tamojšej tzv. slovenskej reštaurácie.³⁶ Svoje kresliarske nadanie a neobyčajnú kresliarsku zručnosť ukázala K. Bruderová i o dva roky neskôr na ďalšej pražskej hospodárskej výstave, o ktorej máme záznam, že tu umelkyňa maľovala priamo pred návštevníkmi odrazu obidvoma rukami.³⁷

Svoje skúsenosti a schopnosti usilovala sa K. Bruderová odovzdať aj vlastnej dcére, ktorú zaúčala veľmi zavčasu do práce na nástenných maľbách. Sama ich predkreslila a postupne viedla dcéru vyplňať ornamenty farbami a neskôr aj samostatne dotvárať ornamentálne detaily väčších plôch priamo kresbou štetcom. No nielen vlastnou skúsenosťou sa usilovala rozvíjať schopnosti svojej dcéry. Svoje kontakty a širšiu znalosť ľudového umenia využívala

aj na to, aby dcére umožnila poznať aj také techniky, ktoré sama nepoznala. Preto poslala dcéru už v dvadsiatych rokoch do Igramu pri Trnave, aby sa tam naučila tie techniky bielej výšivky, ktoré ešte vo Vajnoroch neboli známe. Boli to najmä vyspelé techniky šitej čipky, ornamentálnych výplní kruhových prelamovaných plôch bohatými variantmi pavúčikov, tzv. gatieer, ktoré v tom čase ženy z okolia Trnavy šili s nesmiernou zručnosťou a vyspelou výtvarnou kultúrou. Po návrate dcéry z Igramu obe učili potom túto techniku ostatné vajnorské ženy. Dcéru ako schopnú pomocníčku priberá K. Bruderová nielen na práce vo Vajnoroch, ale aj na práce mimo obce. Širší rozhľad sa jej usiluje zabezpečiť aj návštevou bratislavských rodín i účasťou na rozličných zájazdoch či už do Prahy, na devínske slávnosti a pod. Široké kontakty K. Bruderovej, ktoré presahujú čisto pracovné poslanie, dokazuje napríklad aj účasť dr. Alojza Kolíska a Fedora Houdka na svadbe oboch Bruderových detí vo februári 1927.³⁸ K. Bruderová bola už v tom čase v obci aj v slovenskej kultúrnej verejnosti známa nielen ako všestranná maliarka a vyšívачka, ale aj ako kultivovaná vidiecka žena s neobyčajnou citovou hĺbkou, zdravým optimizmom a vynikajúcimi charakterovými vlastnosťami. Všetci, ktorí sa s ňou v tom čase stýkali, vážili si nielen jej umelecký talent, ale aj

³⁶ Podľa informácií M. Škvorcovej. Vystavovanie kresieb detí je doložené fotografiami E. Málka.

³⁷ BEDNÁRIK, R.: c. d., s. 52.

³⁸ HOUDEK, F.: Svadba vo Vajnoroch. Sb. MS pre jazykospýt, národopis, dejepis a literárnu históriu. Martin 1927, 5, s. 97–103 a informácie M. Škvorcovej.

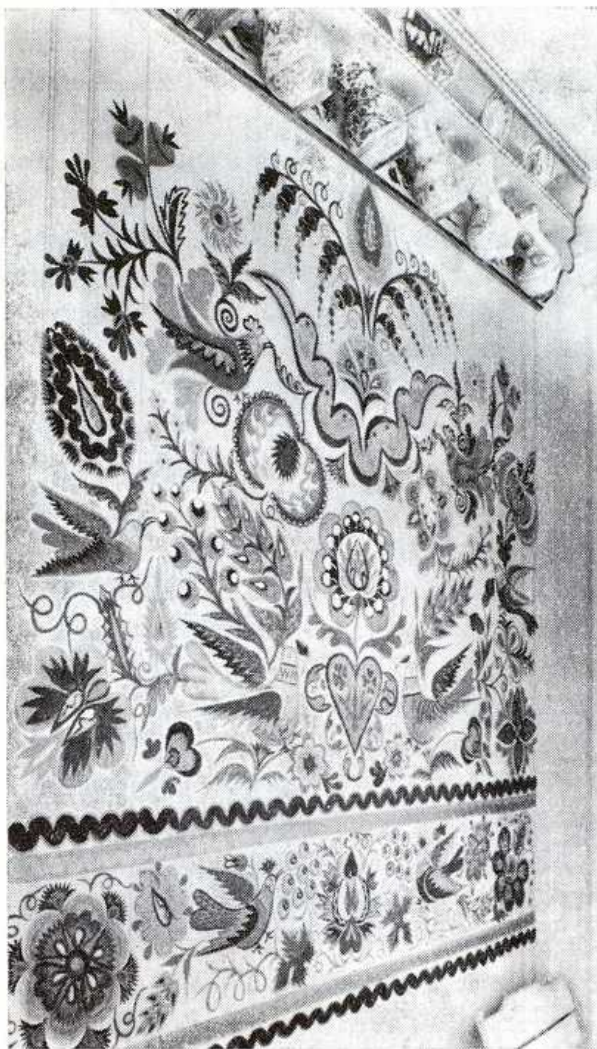
³⁹ Obrus ako svadobný dar pre manželov Čarnogurských, v r. 1932, album vtáčikov pre J. Kučeru z Ivanky pri Dunaji z r. 1935 a obal na album pre F. Bachratého a nepochybne i celý rad ďalších predmetov, o ktorých nemáme evidenciu.

Interiér vajnorskej maľovanej kuchyne zo začiatku 20. storočia. Foto E. Málek. Archív Národopisného oddelenia Národného múzea v Prahe, inv. č. 7887

jej ľudské hodnoty, na základe ktorých sa vytvárali medzi rodinou K. Bruderovej a vtedajšou inteligenciou hlboké priateľské vzťahy. Množstvo prác, ktoré v tomto čase K. Bruderová vykonala, boli výrazom tohto priateľstva a prevažovali nad prácami, ktoré mali vyslovene zárobkový cieľ. K. Bruderová v tom čase zhotovuje rôzne výšivky ako svadobné dary a zhotovuje albumy ako pamiatky pre svojich známych a priateľov.³⁹ V tridsiatych rokoch nášho storočia Horákovci zakupujú plátno, hodváb, bavlnky a zlaté nite a nechávajú školské deti pod vedením K. Bruderovej vyšívať nielen tradičné odevné súčiastky, ale aj rôzne príležitostné textilie a úžitkové

predmety pre mestské domácnosti a mestský odev, hoci krízové obdobie dávalo len veľmi malú nádej na ich odpredaj. Vajnorské ženy zhotovujú predmety, ktoré sa ich vedúca a iniciátorka tohto podujatia, pani Horáková, usiluje odpredať mestským záujemcom a hosťom zo zahraničia, ktorí v tomto čase hojne navštevujú Vajnory, aby obdivovali ich výtvarné umenie, krásu krojov i zaujímavé zvyky. Žiaľ, o ďalších osudoch organizácie výroby a predaja vajnorských výšiviek nemáme údaje a je pravdepodobné, že nepriaznivé hospodárske obdobie zapríčinilo len veľmi malý ohlas tejto svojpomocnej akcie. Okrem výučby vyšívania a maľovania v škole, a to nielen vo

Maľba K. Bruderovej vo verande bratislavskej vily z r. 1922–1923. Foto E. Málek. Archív Národopísneho oddelenia Národného múzea v Prahe, inv. č. 7874

vtedajšej ľudovej škole, ale aj v tzv. hospodárskej škole, do ktorej chodila mládež vo veku od 14 do 16 rokov, uvádzala K. Bruderová vo svojich spomienkach aj niekoľko vyšivačských kurzov, ktoré viedla vo Vajnorochoch. Je priam zarážajúce, že napriek značnej popularite K. Bruderovej nielen medzi inteligenciou, ale i medzi vtedajšími verejnými činiteľmi, ba aj odbornou etnografickou verejnosťou nenachádzame ešte ani v tomto čase úsilie o súhrnnejší pohľad na jej prácu, prípadne o publiko-

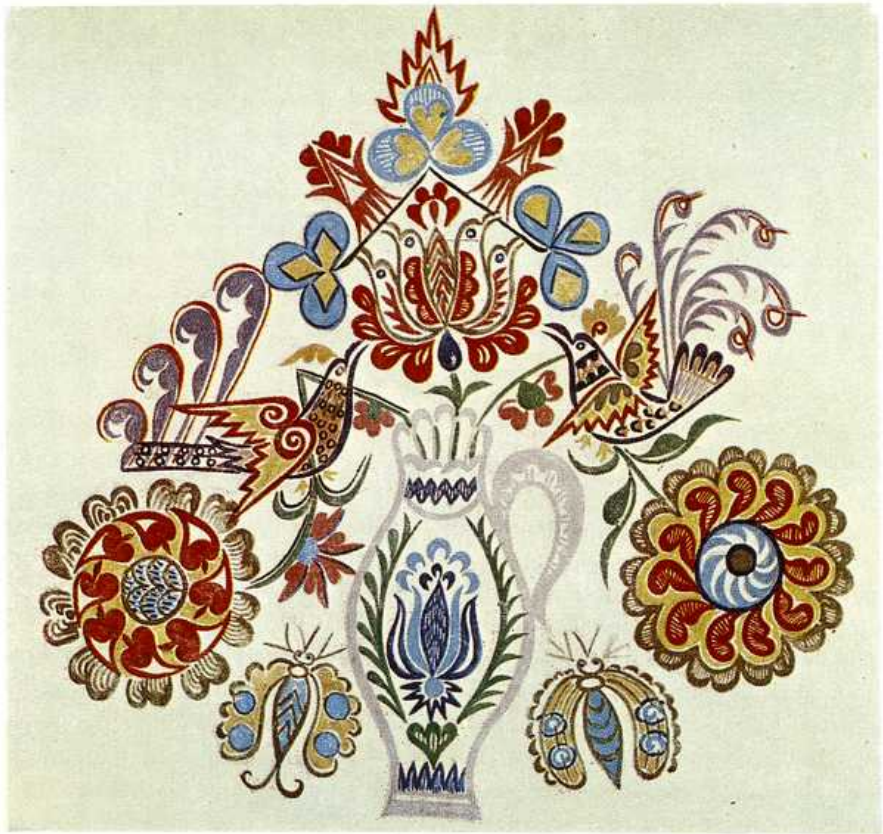
vanie jej vynikajúcich maliarskych schopností. K. Bruderová bola v tom čase na vrchole svojho tvorivého obdobia a aj celkové tendencie vtedajších čias prikladali tzv. „národnému ornamentu“ pomerne závažné miesto tak v dekoračnej tvorbe, ako aj vo výtvarnej výučbe na školách. Ide o nástup obdobia tzv. svojrázu, ktoré často využívali minimálne výtvarne nadaní autori predovšetkým na obchodné ciele.⁴⁰ K. Bruderová v tom čase vytvorila neobyčajne cenné dielo — album 100 štylizovaných a ornamentalizovaných vtákov vzácnjej kresliarskej virtuozity a invencie z popudu J. Kučeru z Ivanky pri Dunaji.⁴¹ V záplave vulgarizovaných tzv. ľudových, či národných ornamentov a motívicky nevýrazných a kompozične primitívnych prác, ktoré vtedy často slúžili aj ako pedagogické pomôcky na školách, boli by reprodukcie diela K. Bruderovej znamenali nesporne kvalitný prínos. Matica slovenská vyjadrila v r. 1935 síce záujem o vydanie 20 listov kresieb K. Bruderovej, no ich vydanie sa neuskutočnilo. Z tohto obdobia pramenia aj určité zatrpknuté spomienky K. Bruderovej na to, že v tom čase viacerým ľuďom kreslila svoje ornamenty a tie potom vychádzali podľa jej údajov aj v cudzine bez akéhokoľvek uvedenia autorstva a pôvodu.

Isté úsilie zachovať dielo K. Bruderovej, ako aj sprístupniť ho širokej verejnosti sa prejavilo v iniciatíve A. Václavíka v r. 1936. Do novej expozície v Slovenskom národnom múzeu v Martine zaradil A. Václavík aj diela ľudových maliarov zo západného Slovenska. K. Bruderová prichádzala na tri týždne do múzea a vytvárala tri lunety a ornamentálny pás v duchu tradičnej vajnorskej nástennej maľby.

Prípravou na väčšiu nástennú tvorbu malo byť aj album ornamentálnych kompozícií, ktoré K. Bruderová vytvorila z podnetu J. Vojtasa, vtedajšieho farára v Le-

voči. Maliarka znovu vytvorila rad kresieb neobyčajnej fantázie, no realizovať ich sa už neodvážila. Album však sa zachovalo viac-menej ako doklad jednej z posledných veľkých ornamentálnych maliarskych prác umelkyne, ktorá v tom čase mala už 58 rokov. Rukopis má však stále pevnú líniu a množstvo neopakovaných motívov, s úsilím riešiť i kompozične netradičnú plochu.⁴² Popri tejto práci sa umelkyňa aj naďalej venuje predkresľovaniu výšivky, vyšívaniu a výzdobe kuchýň vo svojej vlastnej obci. Tak isto ďalej pokračuje vo výchovnej práci a pomáha poučením nielen mládeži vo svojej obci, ale každému, kto ju príde požiadať o radu. Za roky pôsobenia v škole, ale i vďaka vlastnému pedagogickému nadaniu vypracovala si vlastný spôsob vyučovania kreslenia a samostatnej tvorby ornamentov, pri ktorom postupovala podobne, ako sme to už opísali pri zmienke o zaúčaní vlastnej dcéry. Od začiatkovej spoločnej práce, keď ornament sama predkresľovala, vedie budúce maliarky k samostatnej tvorbe motívov i celých kompozícií na dané i zvolené témy a na dlhý čas vtlača pečať svojej osobnosti ornamentálnej tvorbe vo svojej obci.

Keď v r. 1954 Ústredie ľudovej umeleckej výroby zakladá svoju prvú predajňu a výstavnú sieň, obrátili sa pracovníci ÚEUV-u na K. Bruderovú so žiadosťou,

⁴⁰ Ako jeden z dôkazov týchto tendencií pozri KOSTELNÍČEK, Š. J.: Slovenská ornamentika. Košice s. a. ako aj pohľadnice toho istého autora.

⁴¹ BEDNÁRIK, R.: c. d., s. 54. Napriek osobnej konzultácii s prof. R. Bednárikom sa mi nepodarilo zistiť, kde sa toto album nateraz nachádza. Značný počet fotografií, kresieb K. Bruderovej s vtáčimi motívmi v archíve SNM v Martine pochádza pravdepodobne z tohto albumu.

⁴² Údaje o vzniku albumu a možnosť preštudovať a prefotografovať toto album poskytol Jozef Vojtas.

Nástenná maľba K. Bruderovej z vajnorskej kuchyne z r. 1948. Foto J. Dérer. Archív SNM v Martine, inv. č. 17654

aby tradičnou vajnorskou kresbou vyzdobila steny tejto siene. Katarína Bruderová, ktorá vlastnou tvorbou posunula po technickej, motivickej, farebnej i kompozičnej stránke vývin nástennej maľby vo svojej obci a pôvodný spôsob kresby prstami vo vlhkej hline pomazaného ohniska poznala iba zo svojej mladosti, neváhala ustúpiť od svojich zložitých výtvarných postupov a vrátila sa technikou, formou i obsahom k pôvodnej archaickej technike kresby starých ohnísk. Obetavosť, úsilie a ochotu K. Bruderovej pri tejto rozmernej práci treba oceniť o to viac, že pracovala v tom

čase už značne ochabnutá vekom a so zoslabnutým zrakom.⁴³

Ústredie ľudovej umeleckej výroby sa od začiatku svojho vzniku usiluje nadviazať kontakty s vynikajúcimi tvorcami tradičného ľudového umenia a medzi prvými jeho spolupracovníkmi je aj K. Bruderová. Tá v tomto čase vykonáva pre ÚĽUV zväčša už len menej namáhavé práce, zhotovuje najmä oblepované veľkonočné vajíčka a pre dekoračné potreby ÚĽUV-u pripravuje lesoly — stuhami, slamenými ozdobami a kraslicami ovešané zelené ratolesti tradičného jarného zvykoslovía. Pri výstave desiatich vynikajúcich nositeľov tradičnej tvorby, ktorú Ústredie ľudovej umeleckej výroby uskutočnilo vo svojej výstavnej sieni v apríli 1957 v Bratislave, zúčastňuje sa i K. Bruderová. Mnohostrannú tvorbu umelkyne, ako aj jej význam v celkovom kontexte slovenskej ľudovej kultúry zdôraznila v tom istom roku aj jej samostatná výstavka v pražskej sieni ÚĽUV-u.

Dokumentáciu diela, ktoré K. Bruderová počas svojho dlhého a plodného života vytvorila, nemáme, žiaľ, úplnú a ťažko sa nám ju podarí celkom skompletizovať. Priam neuveriteľný je sám rozsah jej tvorivej činnosti, ktorú vykonávala popri bežných a každodenných povinnostiach roľníkej ženy a matky dvoch detí a popri pravidelnom vyučovaní v škole. Príbuzní dodnes spomínajú, že často sedávala nad robotou dlho do noci a najmä kresleniu a vyšívaniu venovala každú voľnú chvíľu.

Vajnory vynikali osobitným umeleckým stvárnením vyšíviek, čipiek, krojov a malieb a spevácky, hudobný, tanečný, či dramatický prejav tu bol rovnako výrazný. Všetky tieto tvorivé oblasti, rozvíjané podnetmi kolektívu i vynikajúcich jednotlivcov sa stali vlastníctvom celej obce, ktorá výrazne kontrastovala s nivelizovanou kultúrou neďalekej Bratislavy. Tvorba K. Bruderovej obsiahla všetky tradičné žánre ľu-

K. Bruderová pri maľovaní v Slovenskom národnom múzeu v r. 1936. Foto J. Dérer. Archív SNM v Martine, inv. č. 1058

dového umeleckého prejavu Vajnor, oblasť výtvarného umenia ako i folklór.

V celkovom kontexte tvorivého odkazu K. Bruderovej treba nesporné prvenstvo priznať kresbe a maľbe. V oblasti ľudovej kresby a maľby sa tvorba K. Bruderovej rozvíja v období jej najväčšieho rozkvetu na území celého západného Slovenska. Určite nie je prehnané konštatovať, že umelkyňa vytvorila vyše 300 nástenných malieb;⁴⁴ zachovalo sa z nich však iba minimálne percento a ani ich dokumentácia fotografiou nie je dostatočná.

Najvzácnejšia je už spomínaná prvá technicky i výtvarne dokonalá dokumentácia západoslovenských nástenných malieb už spomínanými fotografiami inžiniera Málka, ktorý v rokoch pred 1. svetovou vojnou niekoľkokrát navštívil z podnetu V. Náprstka a pravdepodobne i arch. D. Jurkoviča Slovensko a vykonal dokumentárne i umelecky neobyčajne hodnotné práce.⁴⁵ Inžinier Málek navštívil aj Vajnory približne v r. 1903 a Národopisné oddelenie národného múzea v Prahe má z tohto obdobia 24 záberov, zameraných prevažne na vajnorskú nástennú maľbu.

Autorstvo malieb nie je však zaznamenané. V prvých rokoch po 1. svetovej vojne sa štúdiu západoslovenskej nástennej maľby venoval prof. A. Václavík, ktorý tiež vykonal celý rad fotografických záznamov. Okrem tých, ktoré boli publikované, sú však fotografie A. Václavíka doteraz neprístupné.⁴⁶

Dalšia široká fotografická dokumentácia nástenných malieb vznikla po 2. svetovej vojne z podnetu prof. R. Bednárika. Z tohto obdobia vlastní dokumentačné od-

delenie SNM v Martine niekoľko kvalitných fotografií interiérov s nástennou maľbou, medzi nimi i veľký počet vajnorských malieb.

Popri prácach, ktoré K. Bruderová zhotovovala počas celého svojho života, sústavnejšie spolupracovala aj s väčšinou inštitúcií, ktoré sa zaoberali organizovaním ľudovej výroby. Podľa vlastných spomienok K. Bruderovej to boli Izabela, skalické Družstvo pre speňažovanie domáceho ľudového priemyslu, martinská Lipa a bratislavská Detva. Okrem vlastných spomienok K. Bruderovej a niekoľkých písomných dokladov o jej spolupráci s družstvom v Skalici nemáme však doklady. Písomne presne doložená je iba spolupráca K. Bruderovej s Ústredím ľudovej umeleckej výroby po 2. svetovej vojne. Zatiaľ čo v predchádzajúcich inštitúciách pracovala K. Bruderová predovšetkým na výšivkách, ktoré si sama aj predkresľovala, pre Ústredie ľudovej umeleckej výroby pravidelne odovzdávala vajnorské kraslice a zhotovila dekoráciu výstavnej siene. Slovenské múzeá, okrem Slovenského národného múzea v Martine v r. 1936, nemali u K. Bruderovej nijaké priame objednávky a vo svojich zbierkach nemajú od nej priamo doložené diela.⁴⁷

K. Bruderová nikdy neoznačovala svoje práce menom ani jeho iniciálkami a dodnes sa takáto prax prieči zvyklostiam tradičných umelcov vôbec. Ešte i dnes iniciálky na ľudových artefaktoch znamenajú skôr označenie majiteľa predmetov, ako ich výrobcov a signovanie diela nie je bežné ani u súčasných majstrov ľudovej umeleckej výroby.⁴⁸

Z hľadiska množstva umeleckých žánrov, ktoré K. Bruderová pestovala a rozvíjala, zachovalo sa nám z jej diela iba nepatrné torzo, prevažne maľby a výšivky. Rozsah jej tvorivej činnosti bol však oveľa väčší.

⁴³ JESENSKÝ, Fr.: Stánok ľudovej umeleckej výroby. Práca, 9, 18. 12. 1954, č. 304, s. 5.

⁴⁴ BEDNÁRIK, R.: c. d., s. 52.

⁴⁵ Za informáciu o inž. J. Málkovi ďakujem inž. Milošovi Jurkovičovi z Bratislavy a pracovníčke Národopisného oddelenia Národného múzea v Prahe dr. Jelene Látalovej.

⁴⁶ Bohatú fotografickú dokumentáciu poručil prof. A. Václavík Okresnému vlastivednému múzeu v Gottwaldove. Ide o niekoľko sto kvalitných negatívov na sklenených fotodoskách. Napriek viacročnému úsiliu, korešpondencii i osobným návštevám v múzeu sa nám nepodarilo získať evidenciu o tom, aký slovenský materiál táto dokumentácia obsahuje. Negatívy nie sú ani základne katalogizované. Oddaľovanie ich odborného dokumentačného spracovania sťažuje možnosť spresnenia údajov o lokalite, datovaní a prípadnom autorstve fotografovaných predmetov a podstatne z odborného hľadiska znehodnotí tieto neopakovateľné dokumenty.

⁴⁷ Podľa informácií najbližších príbuzných K. Bruderovej požíčalo si, prípadne vykúpilo časť pozostalosti K. Bruderovej Mestské múzeum v Bratislave. Tento materiál nebol v čase spracovania tohto článku prístupný.

⁴⁸ Túto skutočnosť potvrdzuje i doterajšia skúsenosť z kvalifikačných komisií Ústredia ľudovej umeleckej výroby a týka sa všetkých odvetví tradičnej ľudovej výroby a ľudového umenia. Jediné signované diela nachádzame v prácach ľudových rezbárov, i to však až z najnovšieho obdobia. V tradičnej ľudovej kultúre bývali zväčša signované iba práce niektorých remeselných odvetví, z ktorých najsústavnejšie označovali svoje diela džbankári. Ostatní ľudoví výrobcovia a umelci sa ešte aj dnes vyhýbajú signovaniu svojich prác. I ľudové maliarky a kresliarky, ktoré boli i v minulosti vo svojom vlastnom prostredí uznávané nepodpisovali svoje práce a nepodpisujú ich ani teraz, iba ak na výslovné požiadanie. Sama mám také skúsenosti s p. Katarínou Brinzovou z Veľkého Grobu, Katarínou Kanišovou z Čataja a p. Máriou Škvorcovou z Vajnora.

V oblasti textilnej výroby to bolo paličkovanie čipiek a vyšívanie všetkými technikami, ktoré sa vo vajnorskej výšivke vyskytujú a ktoré obohatila, ako sme už spomínali, rozvinutou a vyspelou technikou šitej čipky. Okrem toho zhotovovala K. Bruderová tradičné odevné súčiastky a upravovala obradové oblečenie. V mladosti K. Bruderovej boli ešte vo Vajnoroch bežné a známe práce okolo konopí až po zhotovovanie jemnej priadze, ktorú vajnorské ženy odovzdávali na ďalšie spracovanie pre svoje potreby remeselným tkáčom.

Z prírodných materiálov spracovávala K. Bruderová i slamu, z ktorej zhotovovala pletením a skladaním slamiek drobné ozdoby na lesoly. Nebola to však len slama, ktorej vtlačali fantázia a obdivuhodná zručnosť K. Bruderovej tvary filigránových šperkov. Pod rukami umelkyne sa i ten najnenáročnejší materiál, ako boli papieriky, handričky, plody kukurice, obilia či fazule menili v umelecké diela nespočetných improvizácií na tradičné motívy dožinkových vencov i ďalších ľudových dekoratívnych predmetov. Pri zhotovovaní kraslíc uplatňovala K. Bruderová vo Vajnoroch bežnú techniku obľepovania kraslíc sietinou.

Výtvarná hodnota K. Bruderovej nepochybne vrcholí v nástennej kresbe a maľbe a v tejto oblasti bola K. Bruderová po dlhé roky vo Vajnoroch takmer jedinou autoritou, ktorá rozvinula nespočetné množstvo starých a vytvorila taký istý počet nových motívov, pričom vedela kompozične zvládnuť nielen tradičné plochy oblúkov a pásov klenutých vajnorských interiérov, ale aj dovtedy pre ľudové maliarky neobvyklé a rozmerné plochy mestskej architektúry.

V rokoch mladosti K. Bruderovej dožívalo ešte i vo Vajnoroch jednoduché dekorovanie omazaných ohnísk prstami, no už koncom 19. stor. ho definitívne vytlačila bielenie a výzdoba pomocou štetcov. Remi-

niscenciou na tento spôsob dekorovania stien je už spomínaná kresba prstami na stene výstavnej siene ÚĽUV v Bratislave z r. 1954.⁴⁹ Ani táto kresba sa však nezachovala, pretože pri renovácii miestnosti bola premaľovaná. Typu kresby, ktorá sa robila bez pomôcok iba prstami ruky, sú najbližšie jednofarebné, nástenné kresby štetcom, zväčša biele na tmavom podklade, ktoré poznáme z niektorých starších fotografií vajnorských interiérov. Zvyk používať tmavší podklad sa v začiatočných štádiách viacfarebnej dekorácie ešte zachováva, pričom najbežnejší býval v tom čase podklad oranžový alebo sivobelasý, kým celkom neprevládol biely podklad, na ktorom sa pestrá maľba najlepšie uplatnila.⁵⁰

Katarína Bruderová vo svojom domácom prostredí pravdepodobne prstami nekreslila ani jednu kuchyňu, veď vývin architektúry tu vytváral už od polovice 18. storočia predpoklady pre vznik maľby štetcom a v neskoršom období i pre jej rozvoj do náročnejších foriem.⁵¹ Všeobecne sa predpokladá, že vznik nástennej kresby a maľby na západnom Slovensku, ktorá dala základ rozvinutým ornamentálne i farebne pestrým kompozíciám, nemožno datovať do včasnšieho obdobia, ako je koniec 18. storočia. Nález pomaľovanej omietky H. Lansfelda zo Sobotišťa, ktorý autor dotoval približne rokom 1650, sa pravdepodob-

⁴⁹ Pozri pozn. 47.

⁵⁰ VÁCLAVÍK, A.: c. d., s. 377.

⁵¹ VÁCLAVÍK, A.: c. d., s. 50–53; BEDNÁRIK, R.: c. d., s. 14, 20.

⁵² BEDNÁRIK, R.: c. d., s. 21.

⁵³ VÁCLAVÍK, A.: c. d., s. 381.

⁵⁴ VÁCLAVÍK, A.: c. d., tab. VIII–XIII. Určítymi ornamentálnymi prvkami a niektorými detailami svedčia obr. týchto tab.: č. 13, 15, 16, 17, 18 a 19, že i tieto môžu pochádzať z Vajnor či Chorvátskeho Grobu, kým obr. 20–22, ako aj obr. 129 mnohými znakmi poukazuje priamo na autorstvo K. Bruderovej.

⁵⁵ BEDNÁRIK, R.: c. d., V, IX, XI, XII, XIV, XV.

ne viaže výlučne len na džbankárske prostredie, kde kresba a maľba boli súčasťou profesionálnej činnosti väčšiny obyvateľstva.⁵² Bezprostredným a konkrétnym dôkladom maľovania vnútorných stien v čisto roľníckom prostredí je až údaj A. Václavíka z Čataja, kde po požiari v r. 1922 rozváňané domy dokazovali mnohými vrstvami pokreslených a pomaľovaných omietok, že v tejto oblasti už koncom 18. storočia bolo známe maľovanie stien.⁵³

Význam Kataríny Bruderovej pre nástennú dekoráciu vyzdvihuje už A. Václavík vo svojom diele, no pri reprodukovani malieb mená autoriek neuvádza, ba vo všetkých prípadoch neuvádza ani lokality.⁵⁴ V tomto smere nám dielo K. Bruderovej jednoznačne dokladá iba publikácia R. Bednárika a zaznamenáva vlastne posledné vývinové štádium tohto druhu ľudového umenia, ako aj tvorbu posledných jeho reprezentantiek. Zásluhou tejto práce je i zachytenie jednotlivých detailov tvorby priamo od ich autorov, z ktorých tabuľky kvetinových prvkov, dekoráčnych nádob, kytíc, motívov srdca, najmä však neprekonateľné detaily vtáčích motívov, predstavujú základ, ktorý umožňuje i dnes sledovať tvorivý postup K. Bruderovej.⁵⁵

Pri kresliarskej a maliarskej tvorbe vychádzala K. Bruderová z tradičnej motíviky obce i celého kraja. Rastlinný ornament bol i pre K. Bruderovú východiskom, no súčasne s ním sa do rastlinných kompozícií vpája i motív vtáka, ktorý sa v tradičnej ornamentike Vajnora obmedzuje na veľmi jednoduché iba náznakové podanie. V tvorbe, ktorá predchádzala rozvinutej kresbe a najmä v diele K. Bruderovej dospela až k maliarskemu prejavu, bol nepochybne základným východiskovým prvkom pôvodne jednoduchý geometrický, možno povedať technický dekor. Ten vyplýval z vlastnej základnej činnosti pri

K. Bruderová s vajnorskými kraslicami, 50. roky 20. stor. Foto P. Janek. Archív ÚEUV Bratislava, inv. č. 10645

omazávaní stien rukou. Ruky, ich stopy, pravidelná vzdialenosť prstov a línie, ktoré zanechávali pri dotyku s vlhkou hlinou a ktoré len postupne z jednoduchých prvkov začali skladať lístky, úponky a kvety a zdvojením a spájaním vlnoviek vytvárajú prvé jednoduché podoby vtáka. Pôvodná forma klenutia čiernej kuchyne určovala celkový rámec kompozícií a takmer prirodzene vyvolala rozloženie ornamentu, ktorý sa symetricky rozvíjal okolo centrálnej osi, s hlavným motívom, rozkladajúcim sa na najväčšej ploche oblúka od jeho základu v strede dolnej rovnej časti k jeho vrcholu v najvyššom bode oblúka. V niektorých prípadoch sa tieto oblúky riešili i tak, že v ich základni, prípadne i okolo celej polkruhovej plochy sa tiahol lemujúci pás jed-

K. Bruderová pri kreslení ornamentov v 50. rokoch 20. storočia. Foto P. Janek

noduchších a zväčša i drobnejších, rytmicky zoradených motívov. Takéto tradičné riešenie plochy K. Bruderovou sa nám v origináli zachovalo dnes už iba v nástenných maľbách Slovenského národného múzea v Martine. Potvrdzujú bravúrnú kresliarsku uvoľnenosť i variačné schopnosti umelkyne. I tu, podobne ako na prácach, ktoré sa nám zachovali iba na fotografiách, K. Bruderová zachováva symetriu centrálnej kompozície, no riešenie častí je v jednotlivostiach obmieňané s invenciou, pre ktorú v slovenskej ľudovej ornamentálnej tvorbe

ťažko nachádzame obdobu. Úponky, lemujúce centrálny motív ružice, viniča síce majú po oboch stranách rovnaký tvar, ale ich lístky, kvety, plody, výplne sú na oboch stranách rozdielne. V proporciách, či členení zachovávajú obe polovice spoločné črty, no každý ich prvok je nový a nikde sa neopakuje. Variačnú schopnosť umelkyne rovnako dokladajú i lemujúce pásy zložené z rytmu spojených vlnoviek a ružíc. Vlnovky udržiavajú plynulý rytmus pásu, výplne jednotlivých častí sú však vždy iné. Podobne i ružice zachovávajú iba v základnom obryse a rozmeroch kruhový tvar, ktorý však vždy sleduje iná sústava motívov. Umelkyňa vedela obmieňať pomerne malý počet základných a v podstate tradičných motívov tak, že nebolo možné v jej tvorbe nájsť ani dve totožné kompozície.

Obdobie 20. a 30. rokov nášho storočia bolo nesporne obdobím vrcholenia umeleckej aktivity, ale aj výtvarnej zrelosti Kataríny Bruderovej. Práca v škole núti K. Bruderovú nielen pripravovať sa, rozmýšľať o spôsoboch výučby a priblíženia techniky detskému vnímaniu, ale aj uvažovať o zmysle tvorby, o význame jednotlivých motívov i celkovej stavbe kompozícií. Z množstva prác, ktoré umelkyňa kreslila na papier i látku, doma, v škole, v dedinských, mestských a verejných priestoroch sa rodí jej technická virtuozita i uvoľnenosť a rozvíjajú sa jej výtvarné schopnosti. Kontakty s deťmi i cudzími návštevníkmi v škole podporujú jej sebaistotu tak, že je schopná pred verejnosťou nielen kresliť a ukazovať techniky vajnorskej výšivky a kresby, ale reprezentovať Vajnory aj bravúrnou zručnosťou pri kresbe symetrických ornamentov pravou a ľavou rukou odrazu bez predlohy.⁵⁶

Svoj zmysel pre dekorativizmus uplatňuje K. Bruderová však nielen v predkresľovaní výšiviek a výzdobe interiérov, jej všestranné výtvarné schopnosti hľadajú

⁵⁶ Ako na hospodárskej výstave v Prahe v r. 1925. BEDNÁRIK, R.: c. d., s. 52.

i ďalšie možnosti uplatnenia popri monumentálnej tvorbe i v drobných a viac-menej krátkodobých výtvarných prejavoch. K originálnym výtvarným nápadom tohto obdobia patrí napr. pomaľovávanie škrupín veľkých orechov vajnorskými ornamentami pre vianočné stoly a stromčeky, ktoré prinášala K. Bruderová do bratislavských rodín. Z prác K. Bruderovej pre mestské domácnosti⁵⁷ zachovali sa iba fotografie interiéru domu v Bratislave.⁵⁸ Veľká nástenná kompozícia tejto haly (či verandy) pochádza pravdepodobne z obdobia bezprostredne po jej postavení v r. 1924–1925⁵⁹ a nepochybne súvisí s popularitou, ktorú K. Bruderová získala účasťou na pražských hospodárskych výstavách v r. 1924 a 1925. Možno predpokladať, že v tomto období vytvorila viac podobných kompozícií, no bližšie informácie o nich sa nám nepodarilo zistiť, hoci v bratislavských mestských domoch pracovala ešte i počas 2. svetovej vojny.

Vyvrcholením ornamentálnej tvorby v kresbe a maľbe na papieri, dôkazom prekypujúcej invencie a neobmedzených variačných schopností K. Bruderovej bol v r. 1935 vytvorený album vtákov pre J. Kučeru z Ivanky pri Dunaji. Hoci i tento album poznáme dnes iba z fotografií, silu tvorivých schopností umelkyne vidno aj z tohto materiálu. Virtuozita línií, schopnosť v ornamentalizovanej forme zachytiť dynamiku vtáčieho pohybu a vnútornú sym-

K. Bruderová pri natáčaní filmu *Pieseň fariieb a tvarov*. Foto archív SKF v Bratislave

boliku jednotlivých akcií, ako je krmenie či sebaobetovanie v záujme mláďat, vzťah medzi rastlinou, plodom a vtákom, sú do značnej miery i vyjadrením vnútorného myšlienkového a citového sveta Kataríny Bruderovej. Pri tomto diele spolupracovali s ňou najmä v dekoračnej časti albumu — v drobných výplniach vtáčích tiel, krídiel, kvetov už i dcéra Mária, vydatá Škvorcová. Podobný charakter ako album vtákov má i album ornamentálnych kompozícií z obdobia 2. svetovej vojny, o ktorom sa už podrobnejšie písalo inde.⁶⁰

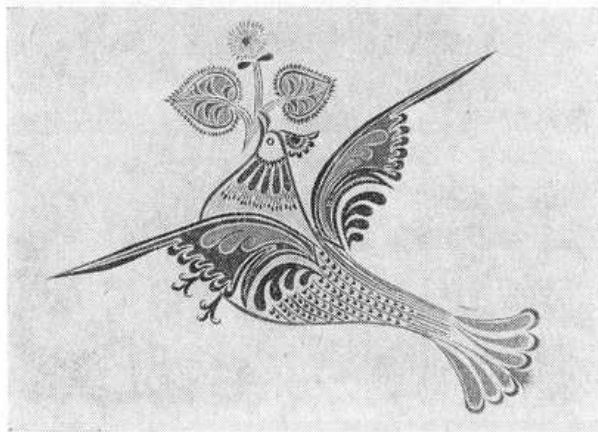
Okrem výšiviek, bežných na tradičnom odeve Vajnor — ako sú čepce, šatky, zá-

⁵⁷ VÁCLAVÍK, A.: c. d., s. 377.

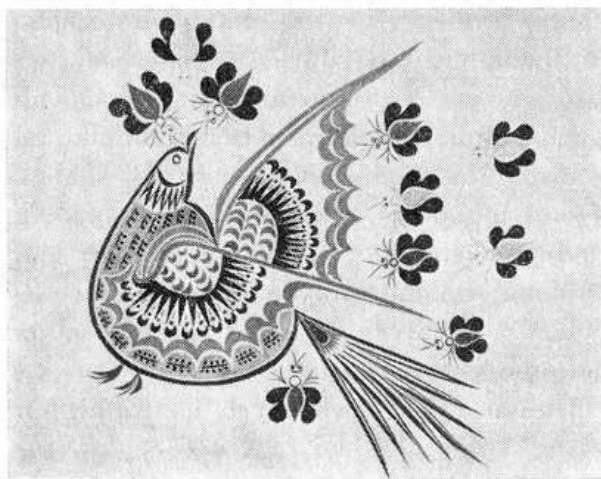
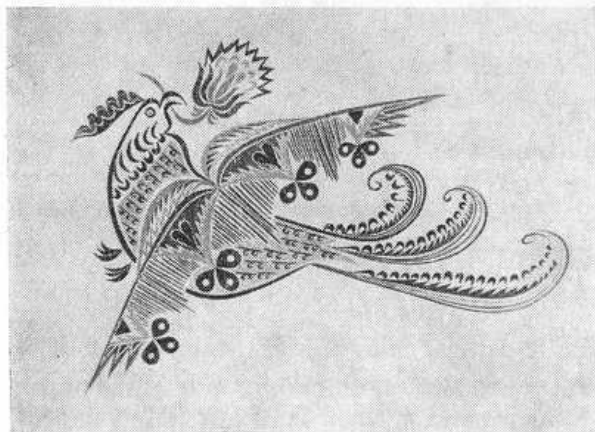
⁵⁸ Archív Národopisného oddelenia Národného múzea v Prahe, č. 7873, 7874.

⁵⁹ Architekt M. M. Harmine, ktorý vilu projektoval, patrila k malému počtu slovenských architektov, ktorí hneď po utvorení Československej republiky sa vedome hlásili k tradíciám ľudového umenia a usilovali sa ich uplatňovať i vo svojej architektonickej tvorbe.

⁶⁰ PÁTKOVÁ, J.: Poznámky k ľudovej kresbe a maľbe. Slovn. Národop., 21, 1973, s. 129–132.

Vtáčie motívy K. Bruderovej z r. 1935. Foto R. Bednárík. Archív SNM v Martine, inv. č. 15120

stery, rukavice a živôtky — pracovala K. Bruderová aj na výšivkách, ktoré boli v tradičnej ľudovej kultúre neznáme. Vlastnosti tradičnej výšivky vo Vajnoroch, ich jemnosť, voľnosť v kompozícii i voľbe motívov, nezávislosť od štruktúry tkaniny, ako aj používaný vyšivací materiál predurčoval tunajšiu výšivku na slávnostné textílie i mimo pôvodného prostredia. Práve v týchto rozmerných textíliách, kde tradičný zmysel pre monumentálne kompozície, ktorý našiel vhodné uplatnenie i v nástennej maľbe, a uplatnil sa aj vo výšivke, sa najväčšmi prejavuje nadanie K. Bruderovej a rozširuje sa jej motivická škála o celý rad nových, často i figurálnych prvkov, ako bol baránok, holubica, a o realistické prvky, symbolizujúce napr. roľnícke a vinohradnícke práce.

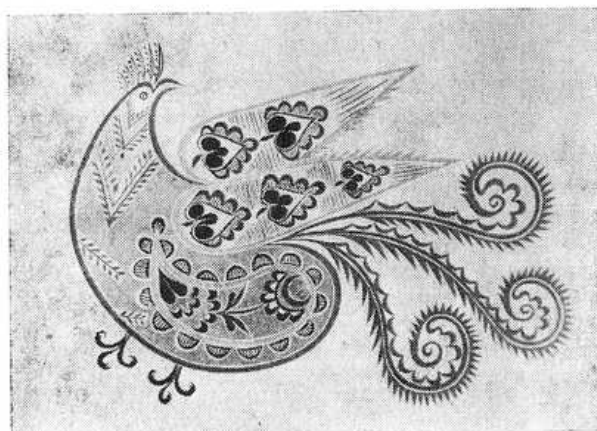
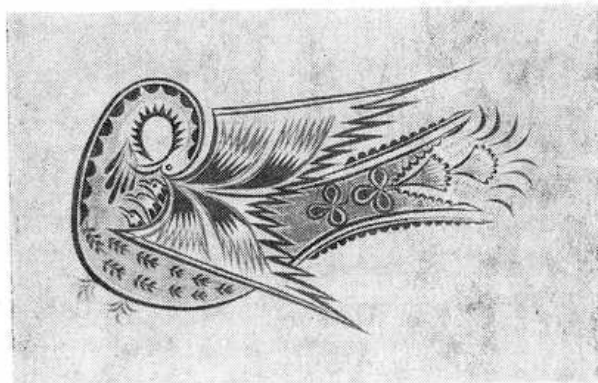
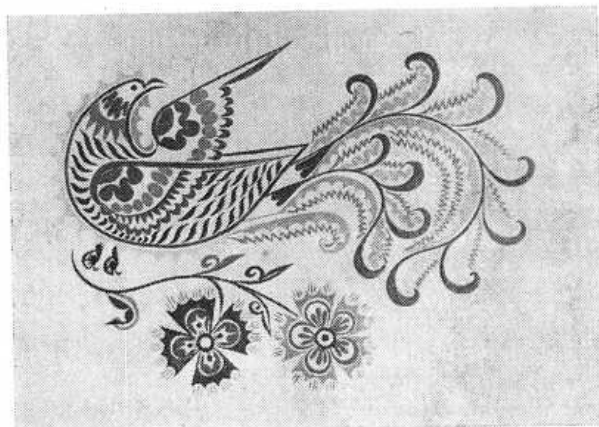
Kým podiel ďalších tvorcov je pri kresbe a maľbe K. Bruderovej ojedinelý a obmedzuje sa vlastne iba na pomoc dcéry pri doplnkových prácach, grafická tvorba K. Bruderovej, ktorá vznikla ako základ miestnej výšivky, nevyhnutne s vyšivaním splýva a tvorí s ním nerozdeliteľný celok. Od technickej zručnosti, ale aj invenčnosti vyšivačky závisí, či výšivkou potlačí alebo zdôrazní výtvarné pôsobenie konečného diela.

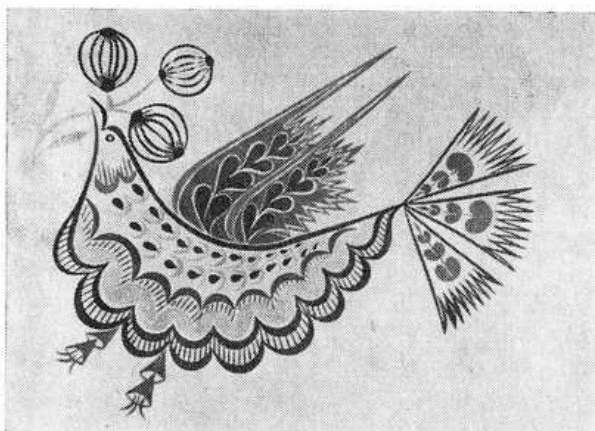
Z tradičných vyšivaných predmetov sa do súčasnosti nezachovalo, žiaľ, takmer nič z toho, čo K. Bruderová vlastnoručne nielen predkreslila, ale aj vyšila. Jej výrazný podiel na dekoračných netradičných predmetoch je vo viacerých prípadoch známy a zúčastňuje sa na nich zväčša nielen ako návrhárka a predkreslovačka, ale aj ako vyšivačka. Vlastné predmety sa nám však ani v týchto prípadoch nezachovali a len v niekoľkých prípadoch máme ich fotografie. Zameranie týchto výšiviek, úsilie o realistické zobrazenie spoločenských, pracovných a náboženských symbolov priviedlo K. Bruderovú takmer samovoľne

k aplikácii výšivkovej techniky, ktorá sa dovtedy v ľudovej vyšivačskej kultúre používala iba zriedka. Ide o techniku maľby ihlou. Je nesporné, že táto technika najväčšmi zodpovedala celkovému výtvarnému mysleniu K. Bruderovej v tom čase. I vo vlastnej mnohofarebnej kresbe na stene či na papieri prechádza totiž k aplikácii viacerých odtieňov farieb a prechádza od lineárneho stvárňovania motívov k ich plošnému chápaniu a tým aj k celkovému maliarskemu prejavu. Tomuto prejavu vo výšivke nesporne stojí najbližšie technika maľby ihlou. Táto technika sa v určitých náznakoch objavovala už i v tradičnej vajnorskej výšivke pri výplniach kontúrovaných motívov ružíc, karafiátov či vtákov, no jej plné uplatnenie nachádzame skutočne až v prácach K. Bruderovej najmä pre spomínané oficiálne príležitosti.

V niektorých vajnorských domácnostiach odkladajú ešte v súčasnosti predlohy na výšivky, ktoré K. Bruderová kreslila na papier a vyšivačky si ich mnohokrát prekresľovali na textílie. Pôvodný kaligrafický rukopis K. Bruderovej je už na týchto kresbách prekrytý mnohonásobným prekresľovaním raz zručnejšou, inokedy menej zručnou rukou a tak už len vo veľmi redukovanej, často skreslenej forme dokumentujú invenčnosť a bohatstvo motiviky jej ornamentov.

Osobitnou časťou kresliarskej a vyšivačskej tvorby K. Bruderovej sú jej neoficiálne dary vo forme vyšívaných úžitkových, či upomienkových predmetov, ktorými obdarovala mnohých svojich príbuzných, priateľov, známych. Sú to najmä rôzne obrusy, prikrývky, prípadne obaly albumov. Tieto práce dokumentujú okrem vyšivačskej vyspelosti i schopnosť K. Bruderovej aplikovať tradičné motívy a techniky na predmetoch nového použitia. Kým pri pamiatkových a reprezentačných daroch zachováva bohatú ornamentiku a farebnosť tradič-

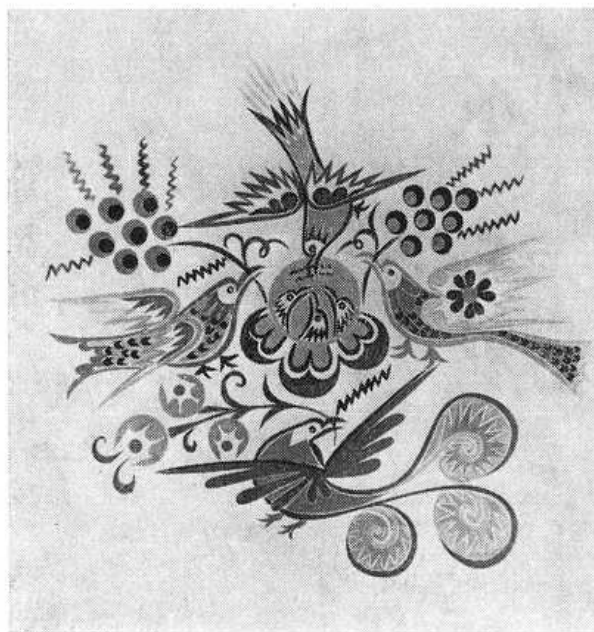
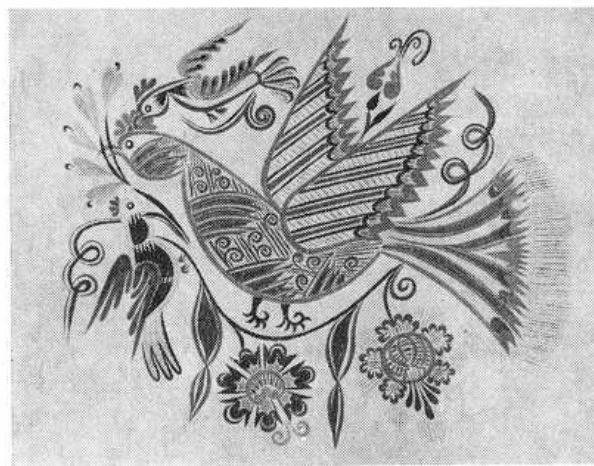
ných výšiviek používaných najmä v obradovom a sviatočnom odeve a zväčša ju iba prispôsobuje určenému tvaru nového predmetu, pri úžitkových predmetoch sa úspešne vyrovnáva s funkčnými potrebami predmetov, redukuje farebnosť výšivky a jej plasticnosť, novým spôsobom rieši jej rozmiestnenie, ba uplatňuje i nové farebné a kompozičné riešenie.

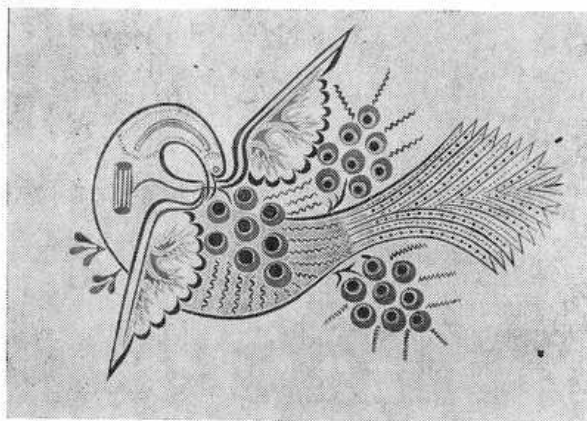
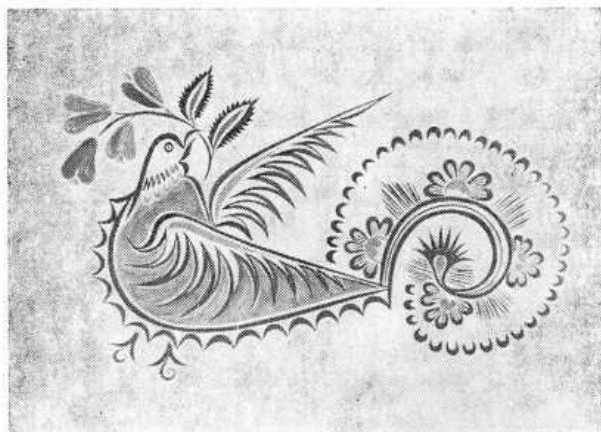
Vo všetkých základných zložkách svojej tvorby — či už to bola maľba, kresba alebo výšivka a či to boli práce pre tradičné alebo nové prostredie, zachovávala umelkyňa až do sklonku svojho života štýl tradičného umenia Vajnor, ktorý rozvíjala svojším rukopisom a obrazmi do neobyčajnej šírky a motivického bohatstva i jeho nespočetných variácií. Tulipány, klinčeky, nevädza, granátové jablko, charakteristické pre vajnorskú ornamentiku, sa obohacujú dielom K. Bruderovej o klasy, zvončeky, ruže, konvalinky, nezábudky, srdcia, klásky, hrozná a viničné úponky, viničné listy, ale i celý rad kvetov, ktoré sú čistým výplodom fantázie rovnako ako vtáky, ktoré z pôvodnej jednoduchej štylizácie vtáčika, prostej línie tela a jednoducho naznačených krídiel, zobáka a nôžok vychádzajú z fantázie K. Bruderovej raz ako výtvarné umocnenie konkrétnych druhov, ako je pelikán, lastovička, škovránok, páv, inokedy ako náročné fantastické variácie na vtáacie motívy, kde každý jednotlivý detail, ako je hlávka, telo, zobák, chvost, či nôžka sú samostatnou štúdiou ornamentalizácie a variačných ťahov štetca a maximálneho dovtvorenia každej jednotlivéj plochy. Fantastickosť oboch základných motívov — kvetu a vtáka podčiarkuje aj ich vzájomné prenikanie, keď v jednej a tej istej kompozícii sa kvet mení na vtáka a naopak, hlávka, chvost či krídla sa rozvíjajú do fantastického kvetu. K bujne rozprávkovej záhrade svojich kompozícií pridáva K. Bruderová ďalšie živočíchy, ktoré, podobne ako vtáky

a kvety, výtvarne dopĺňajú jej vlastný obraz prírody. Sú to motýle, chrobáčky, mušky tiež v nespočetných variáciách prekvapujúcej fantázie, ktoré popri všetkých predchádzajúcich nachádzajú miesto v jej veršíkoch a piesňach.

Je prekvapujúce, že napriek mimoriadnej kresliarskej zručnosti a tvorivej fontázi sa umelkyňa nikdy nepokúšala o kresliarske či maliarske stvárnenie ľudskej postavy. Napriek veľkému počtu nových motívov, ktoré vniesla do ľudovej kresby a maľby vo Vajnorochoch a ktoré sa v tunajšej tvorbe udomácnili a prebrali ich aj mladšie umelkyne, ostávala tvorba K. Bruderovej neprestajne v rámci ornamentálnej tvorby, ktorá zotrvala pri tvorivých postupoch, zodpovedajúcich kolektívnym normám tradičného ľudového umenia a tradičného vkusu. Treba však súčasne konštatovať, že šírka motivickej škály, ako aj variačné schopnosti K. Bruderovej, ktoré vedú k neprestajným zmenám a neopakovateľnosti každého jednotlivého výtvarného diela, sú akýmsi definitívnym vrcholom, ale aj hranicou tradičnej tvorby. Badáme to najmä na pokračovateľkách kresliarskej a maliarskej tvorby vo Vajnorochoch. Väčšina aktívnych maliarok dosiahla technickú dokonalosť tvorby K. Bruderovej, ďalší výtvarný vývin však nebadáme, ba možno hovoriť i o určitej stagnácii, opakovaním motívov a strnulou kompozíciou.

Katarína Bruderová dosiahla vrchol tradičnej ornamentálnej tvorby i v oblasti kompozície. Už pri tradičných odevných súčiastkach a najmä nástenných maľbách dodržiava síce uzavretosť daných tvarov pásu, oblúka, štvorcov, absolútnu symetriu však porúša tým, že delí síce kompozíciu na dve polovice rozvíjajúce sa okolo strednej osi, prípadne dodržiava i rovnaké hlavné obrysy jednotlivých motívov, ale ich detailné stvárnenie už nie je totožné. Prekvapujúca fantázia umelkyne viedla i pri

⁶¹ Hoci priame doklady o tom, na čo tieto zápisy slúžili, nemáme, možno ich dávať do súvisu s folklórnymi predstaveniami, ktoré Vajnorchania realizovali r. 1928 v Piešťanoch a r. 1933 v Nitre. Za tento údaj vďačím p. M. Horákovi z Bratislavy.

uzavretých kompozíciách k tvorbe vždy nových a nových motívov a detailov, ktorých množstvo je dodnes obdivuhodné.

Len podľa rozprávania pamätníkov môžeme zaznamenať spevácke schopnosti K. Bruderovej, o ktorých svedčia jej dva vlastnoručné zoznamy 155 a 83 incipít piesní; podľa informácií dcéry tieto všetky vedela okrem mnohých ďalších aj spievať. Spevácke schopnosti K. Bruderovej sa rozvíjali aj v spolupráci s vtedajšími organizátormi rôznych miestnych slávností a predstavení folklórneho a zvykoslovného charakteru. Pravdepodobne z tejto spolupráce vychádza aj nepatrným počtom dokladov zachovaná literárna pozostalosť K. Bruderovej, v ktorej zaznamenala určitú scénickú úpravu vajnorskej svadby. Záznamy v rukopise K. Bruderovej sa zachovali vo viacerých opisoch, z čoho usudzujeme, že slúžili nácviku zapísaných scénok.⁶¹ Pretože ide aj o určitú literárnu úpravu, či lepšie povedané úpravu pre potreby scénického predvádzania, nejde iba o písomný záznam zvykoslovného útvaru, ale do určitej miery aj vlastné dotvorenie s použitím tradičných piesní, vinšov a pod. Určitú reminiscenciu, aj s úsilím o literárnu formu, predstavuje opis tanečnej zábavy. Táto stať je síce zapísaná osobitne a doplnená textom piesne, nie je však vylúčené, že K. Bruderová podala tento opis ako rámec či akúsi predohru pre scénu svadby, ktorá v zápise nasleduje hneď na ďalších stranách.

Nespočetné bolo množstvo drobných veršovaných útvarov, ktoré K. Bruderová zapísala na požiadanie rodiny, učiteľov, vedenia obce pri rôznych príležitostiach a ktoré skladala i z vlastnej iniciatívy a len pre svoje potešenie zapisovala do jednoduchých školských písaniek. Najmä tie boli výrazom skúseností a životnej múdrosti umelkyne.

Veršík nachádzame na fotografii manžela, ktorý odchádza do vojny, veršíkmi

K. Bruderovej školské deti otvárali a ukončovali rôzne školské a obecné slávnosti, vítali oficiálnych hostí. Jej veršiky spreádzali takmer každý dar, ktorý škola, obec alebo niektoré miestne organizácie darovali svojim hosťom či zaslúžilým pracovníkom. Pri viacerých príležitostiach K. Bruderová sama reprezentovala svoju obec nielen vlastnou výšivkou či kresbou, ale aj rečníckym prejavom. Lyrické založenie umelkyne sa takmer vždy prejavilo v týchto príležitostných rečiach. I keď prejavy majú spočiatku často iba vecné, neviazané vety, v priebehu reči azda samovoľne prechádza do veršov. Najmä tieto potom charakterizuje záľuba v symbolike jednotlivých motívov, ktoré K. Bruderová vysvetľuje obrazne a porovnaniami predovšetkým z prírody. Tak ako svoje výšivky a kresby aj svoje rečové prejavy naplňala K. Bruderová kvetmi a vtákmi.

Jednou z prvých veršovaných skladieb K. Bruderovej je už spomenutá pieseň *Pod slovenským srdiečkom*. V celej piesni dominuje silné vlastenecké cítenie, láska k materinskej reči, odhodlanie brániť národné práva v boji s vierou vo víťazstvo. Pieseň sa stala na istý čas akousi neoficiálnou hymnou Vajnorčanov a dodnes väčšina obyvateľov obce ju vie zaspievať.

Väčšina veršov a prejavov K. Bruderovej sa nezachovala, hoci Vajnorčania si dodnes spomínajú na jednotlivé útržky veršov „tетки Kateriny“.

Jednou z posledných prác, ktorú K. Bruderová napísala, boli verše pre družstevné obračky. I tu sa stretávame so symbolikou, charakteristickou aj pre ostatné práce K. Bruderovej a s citlivými obrazmi prírody, ktoré podáva so zjavnou láskou k rodnej obci a jej okolitej prírode, k vinohradom a k vinohradníckej práci, ale aj s jemnou dávkou humoru, vhodne podfarbujúcou slávnostnú a radostnú obračkovú atmosféru.

Až socialistické zriadenie vyzdvihlo ľudovú kultúru a ľudové umenie ako rovnocennú súčasť našej národnej kultúry. Aj Katarína Bruderová dostala medzi prvými ľudovými tvorcami titul majsterky ľudovej umeleckej tvorby. Žiaľ, tento titul získala až v čase, keď pre vysoký vek a slabosť zraku prestávala už aktívne tvoriť. O to viac si však tento titul cenila ako výraz uznania za celoživotné dielo, ktoré predtým nevedel verejne oceniť ani jeden z predchádzajúcich režimov, hoci jej tvorba reprezentovala nejeden štátny dar doma i v zahraničí.

Keď v roku 1959 Katarína Bruderová získala titul majstra ľudovej umeleckej výroby, potvrdilo sa tým oficiálne iba to, čo svojou prácou dokazovala od svojej najútlejšej mladosti. Všestrannosť tvorby, vernosť tradíciám a duchu ľudového umenia, vlastný príspevok k ďalšiemu jeho rozvíjaniu, ako aj výchovné a inšpirujúce pôsobenie vo svojom prostredí sú hodnoty, ktorých vplyv dodnes prináša svoje ovocie a zasluhuje si trvalé uznanie.

Резюме

Характеристической чертой выдающихся личностей народной культуры является их удивительная всесторонность, проникающая в самые разнообразные области творчества. К таким всесторонним личностям относится и Екатерина Брудерова, урожденная Матулова, из Вайнор (1. 3. 1882—6. 3. 1964).

Ее талант находит применение уже до первой мировой войны, когда она приобретает более широкую известность главным образом работой на праздничной ярке, которой было представлено искусство вышивки словацких женщин на выставке в Лондоне в 1911 г. Екатериной Брудеровой и ее работами интересуются различные национальные общества и организации, ее творчеством начинают интересоваться и этнографы, в особенности А. Вацлавик и Р. Беднарик, посвятивший ей обширную монографию „Разрисованные очаги в области Малых Карпат” (Мартин 1956).

Как художница она нарисовала свыше 300 настенных композиций в сельской и городской среде, из которых сохранились в оригинале уж лишь настенные картины в Словацком национальном музее в Мартине с 1936 г. Как создательница рисунков для вышивок и вышивальщица она работала не только дома, но и для различных обществ и организаций, которые занимались в Словакии организацией производства и продажей изделий народного творчества. В 1959 г. одной из первых она получила звание мастера народного художественного производства.

Исключительный талант художницы бесспорно вырос из развитой и многосторонней культуры родных Вайнор, виноградарской и хлебопашеской деревни, которая в непосредственной близости от Братиславы еще и в 20 веке сохранила и развивала целый ряд ярких художественных проявлений в области изобразительного искусства и фольклора. О значении Вайнор в этом направлении свидетельствуют и стремления Словацкого совета по делам иностранного туризма, который в 1936 г. хотел особым статутом сделать из Вайнор некую образцовую деревню народного искусства.

Творческая деятельность Екатерины Брудеровой выразилась прежде всего в рисовании орнаментов, удивительном по неисчерпаемости творческих

идей и вариационных способностей, и в вышивке, где она довела все местные приемы к техническому мастерству, а ломаную вышивку обогатила техникой шитого кружева, известную ей из области в окрестностях Трнавы. Наряду с этими двумя жанрами Е. Брудерова охватывала, однако, и все остальные изобразительные приемы родной деревни и свои способности применяла в кружевах, в росписи пасхальных яиц, в декоративных предметах из соломы, колосков и плодов.

Местное творчество находилось под влиянием Е. Брудеровой не только в результате ее личного примера, помощи и совета остальным женщинам, создания бесчисленного количества рисунков образцов для деталей одежды, обрядовых принадлежностей, знамен обществ, руководстве курсами вышивания, но прежде всего в результате систематической и долголетней педагогической деятельности. Дело в том, что с 1920 г. она регулярно преподавала рисование и вышивание в местной школе и ее воспитательное воздействие, бесспорно, еще и сегодня проявляется в способности к рисованию и вышивке многих вайнорских женщин.

Екатерина Брудерова творчески проявила свои способности и в области фольклора. Еще в 1913 г. она сочиняет патристическую песню для паломничества вайнорчан на Моравский Велеград; она пишет большое количество стихотворений и выступлений по случаю самых разнообразных событий, записывает начальные слова песен, местные обычаи, которые в определенной мере и сама оформляет. Во всех работах Е. Брудеровой видно чуткое отношение к природе, любовь к родной деревне, к народу, которое в фольклорных проявлениях она преподносит такими же пестрыми и разнообразными образами, как и в вышивке или рисовании.

Вайноры до сих пор относятся к интересным и притягательным в этнографическом отношении селам. Традиции их изобразительного и фольклорного творчества, бесспорно, еще и сегодня находятся под влиянием всестороннего и долголетнего воздействия Екатерины Брудеровой, которое должно было манифестировать сближение словаков с населением Моравии и одновременно открыто показать их вклад в дело славянской взаимности.

DAS LEBEN UND WERK DER VOLKSTÜMLICHEN VORZEICHNERIN UND STICKERIN KATARÍNA BRUDEROVÁ

Zusammenfassung

Ein charakteristischer Zug hervorragender Persönlichkeiten der Volkskunst ist ihre bewundernswerte Vielseitigkeit, die sich auf den verschiedensten Gebieten des künstlerischen Schaffens äußert. Eine solche vielseitige Persönlichkeit war auch Katarína Bruderová, geb. Matulová (1. 3. 1882 — 6. 3. 1964).

Ihr Talent kam schon vor dem ersten Weltkrieg zur Geltung, als sie durch die Anfertigung eines festlichen Meßgewandes bekannt wurde. Dieses Meßgewand repräsentierte die Stickerei-kunst der slowakischen Frauen auf der Londoner Ausstellung im Jahre 1911. Schon damals begannen sich mehrere nationale Vereine und Institutionen für ihr Schaffen zu interessieren. Die Ethnographen A. Václavík und R. Bednárík widmeten in ihrer Monographie *Maľované ohništia v oblasti Malých Karpát* (Gemalte Feuerstätten im Gebiet der Kleinen Karpaten, Martin, 1956) den Werken Katarína Bruderová ein umfangreiches Kapitel.

Auf dem Gebiet der Malerei schuf die Volkskünstlerin über 300 Wandgemälde in verschiedenen Dörfern und Städten, von ihnen ist im Original nur noch die Wandmalerei im Slowakischen Nationalmuseum zu Martin aus dem Jahre 1936 erhalten. Als Vorzeichnerin und Stickerin arbeitete sie nicht nur zuhause für ihren eigenen Bedarf, sondern auch für verschiedene Gesellschaften und Institutionen, die sich in der Slowakei mit der Organisation und dem Verkauf von Erzeugnissen der Volkskunst befaßten. Für ihre Werke wurde sie 1959 als eine der ersten mit dem Titel „Meister der Volkskunstproduktion“ ausgezeichnet.

Das außergewöhnliche Talent der Volkskünstlerin erwuchs zweifellos aus der hochentwickelten und mannigfaltigen Volkskultur ihres Geburtsortes Vajnory, einer Winzer- und Bauerngemeinde, die in der unmittelbaren Nähe von Bratislava liegt und noch im 20. Jh. eine ganze Reihe markanter Äußerungen auf dem Gebiet der darstellenden Volkskunst und der Folklore bewahrte und weiterentwickelte. Die Bedeutung der Ortschaft Vajnory auf diesem Gebiet wird auch durch die Bemühungen des Slowakischen Rates für Fremdenverkehr unterstrichen, der 1936 durch ein Sonderstatut aus Vajnory eine Art Mustergemeinde der slowakischen Volkskunst machen wollte.

Die schöpferische Kraft Katarína Bruderová äußerte sich besonders in der Ornamentmalerei, in der überraschenden Unererschöpflichkeit ihrer künstlerischen Invention und in ihrer Fähigkeit zu variieren. In der Stickerei brachte sie alle örtlichen Techniken zur höchsten Vollkommenheit und bereicherte die durchbrochene Stickerei durch die Technik der Nähstickerei, die sie in der benachbarten Stickereiregion von Trnava kennen gelernt hatte. Außer diesen beiden Genres beherrschte Katarína Bruderová auch alle übrigen Volkskunsttechniken ihres Geburtsortes. Sie bewies ihre Kunstfertigkeit nicht nur auf dem Gebiet der Stickerei, sondern auch bei der Verzierung gemalter Ostereier, beim Schmücken des grünen Zweiges, der im Frühlingsbrauchtum eine wichtige Rolle spielte, bei der Anfertigung dekorativer Gegenstände aus Stroh, Ähren und Früchten.

Die Volkskunst in Vajnory beeinflusste Katarína Bruderová nicht nur durch ihr persönliches Beispiel, durch ihr eigenes Schaffen, durch ihren Rat und ihre Hilfe, die sie anderen Frauen erteilte, durch das Vorzeichnen unzähliger Muster für Kleidungsstücke, zeremonielle Textilien und Vereinsfahnen, durch die Stickereikurse, die sie leitete, sondern in erster Linie und hauptsächlich durch ihre systematische und langjährige pädagogische Tätigkeit. Seit 1920 unterrichtete sie regelmäßig an der Gemeindeschule in Vajnory Zeichnen und Handarbeiten. Ihr erzieherisches Wirken äußert sich zweifellos auch heute noch in der Handfertigkeit mehrerer Frauen aus Vajnory und in ihrem Talent für Zeichnen und Sticken.

Katarína Bruderová betätigte sich auch auf dem Gebiet der Folklore. Schon 1913 verfaßte sie ein patriotisches Lied für die Wallfahrer aus Vajnory nach Moravský Velehrad, sie verfaßte unzählige Verse und Ansprachen für die verschiedensten Anlässe und Gelegenheiten, sie zeichnete Liedanfänge und örtliche Volksbräuche auf und gestaltete manche von ihnen auf bestimmte Weise auch um. In allen ihren Werken manifestierte die Volkskünstlerin eine herzliche Beziehung zur Natur, Liebe zu ihrer Heimat und zu ihrem Volk. Diese Gefühle drückte sie in ihren Folklorewerken in ähnlich bunten und vielfarbigen Bildern aus, wie in ihren Stickereien und Wandmalereien.

Die Gemeinde Vajnory gehört auch heute zu den ethnographisch interessanten und anziehenden Ortschaften. Die Tradition des Kunst- und Folkloreschaffens wird hier auch jetzt noch vom vielseitigen und langjährigen Wirken Katarína Bru-

derováš beeinflusst, das die Verbundenheit der Slowaken mit den Bewohnern Mährens manifestieren und ihren Anteil an der slawischen Gemeinsamkeit öffentlich kundtun sollte.

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Словацкой Академии Наук
Год издания 23, 1975, № 3
Издается четыре раза в год
«ВЕДА», издательство Словацкой Академии Наук
Редакторы Д-р Божена Филова и Павол Стано
Адрес редакции: 884 16 Братислава, Клеменсова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Jahrgang 23, 1975, Nr. 3. Erscheint viermal im Jahre
Herausgegeben vom VEDA, Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Redakteure RDr. Božena Filová und Pavol Stano
Redaktion: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Slovak Academy of Sciences
Volume 23, 1975 No. 3.
Published quarterly by VEDA, the Publishing House of the Slovak Academy of Sciences
Managing Editors PhDr. Božena Filová and Pavol Stano
Editor: 884 16 Bratislava, Klemensova 19, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Académie slovaque des sciences
Anné 23, 1975, No. 3. Parait quatre fois par an
Editions de VEDA, maison d'édition de l'Académie slovaque des sciences
Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et Pavol Stano
Rédaction: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Časopis Slovenskej akadémie vied
Ročník 23, 1975, číslo 3 — Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied
Hlavná redaktorka PhDr. Božena Filová
Výkonný redaktor Pavol Stano
Výtvarná redaktorka Viera Miková
Redakčná rada: Prof. dr. Rudolf Bednárík, dr. Soňa Burlasová, dr. Emília Horváthová, dr. Soňa Kovačevičová, dr. Milan Lesčák, dr. Michal Mar-kuš, doc. dr. Ján Michálek, dr. Ján Mjartan, doc. dr. Štefan Mruškovič, dr. Viera Nosáľová, doc. dr. Ján Podolák, dr. Antonín Robek.
Redakcia: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin
Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné predplatné Kčs 80,—
Výmer SÚTI č 8/6

Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky vrátane do zahraničia a predplatné prijíma PSN — Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 48/VII, 884 19 Bratislava. Možno objednať aj na každej pošte alebo u doručovateľa.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1975

Distributed in the socialist countries by SLOV-ART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON UND SAGNER, D-8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by JOHN BENJAMINS, N. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, Amsterdam, Netherlands.